

Economische vergelijking van het sociale leenstelsel met
het Nederlandse studiefinancieringssysteem

ERASMUS UNIVERSITY ROTTERDAM

Erasmus School of Economics

Department of Economics

Supervisor: M. W. J. M. Buurman

Name: Anneke Jut

Exam number: 304787

E-mail address: 304787aj@student.eur.nl en annekejut@hotmail.com

Korte samenvatting

In deze scriptie zal het sociale leenstelsel voor studenten vergeleken worden met de huidige studiefinanciering in Nederland. Allereerst zal het theoretisch kader worden besproken: Welke vormen van marktfalen zijn er en waarom grijpt de overheid in bij de onderwijsmarkt? De systemen van beurzen en/of toelagen voor studenten van de landen Australië, Engeland, Duitsland en Verenigde Staten worden besproken. Deze zullen worden vergeleken met het Nederlandse studiefinancieringssysteem. Na een overzicht gegeven te hebben van het huidige systeem en het voorgestelde sociale leenstelsel voor de masterfase, zal de vergelijking plaatsvinden.

Inhoudsopgave

Korte samenvatting	1
<hr/>	
1. Inleiding	4
<hr/>	
2. Redenen voor investeren in onderwijs	7
<hr/>	
2.1 Inleiding	7
2.2 Marktwerking	7
2.3 Waarom grijpt de overheid in? marktfalen	9
2.3.1 Externaliteiten	9
2.3.2 Publieke goederen	13
2.3.3 Asymmetrische informatie (falen kapitaal- en verzekeringsmarkt)	13
2.3.4 Marktmacht	15
2.4 Waarom helpt de overheid de student financieel?	16
2.4.1 Toegankelijkheid	16
2.5 Hoe kan de overheid ingrijpen?	17
2.6 Waarom leidt overheidsingrijpen niet altijd tot verbetering?	19
2.7 Conclusie	21
<hr/>	
3. Systemen van diverse landen	22
<hr/>	
3.1 Inleiding	22
3.2 Australië	22
3.3 Engeland	25
3.4 Duitsland	27
3.5 Verenigde Staten	29
3.6 Vergelijking van de systemen met Nederland	32
3.7 Conclusie	33

4. Overzicht studiefinanciering	36
4.1 Inleiding	36
4.2 Geschiedenis	36
4.3 Effecten van wijzigingen op toegankelijkheid	40
4.4 Werking van het systeem	42
4.3.1 De basisbeurs	44
4.3.2 De aanvullende beurs	44
4.3.3 Het studentenreisproduct	45
4.3.4 Voorwaarden prestatiebeurs	46
4.3.5 Een lening	46
4.3.6 Het collegegeld krediet	47
4.5 Conclusie	48
5. Overzicht sociaal leenstelsel	49
5.1 Inleiding	49
5.2 Ontwikkeling in sociaal leenstelsel	49
5.3 Standpunten Nederlandse politiek	51
5.4 Werking van het systeem	52
5.5 Conclusie	54
6. Vergelijking sociaal leenstelsel met studiefinancieringssysteem	56
6.1 Inleiding	56
6.2 Is er een probleem met de studiefinanciering?	56
6.3 Is een sociaal leenstelsel de oplossing?	60
6.4 Conclusie	63
7. Conclusie	64
8. Referenties	67

1. Inleiding

Onderwijs is belangrijk voor de maatschappij als geheel. Immers, zonder goed opgeleide mensen kan de economie niet bestaan. Mede omdat er positieve externaliteiten ontstaan, wil de overheid in het onderwijs investeren. Nu is de vraag in wat voor mate de overheid zou willen en moeten bijdragen aan het onderwijs en wat studenten en hun ouders zelf kunnen of zouden moeten bijdragen.

Er zijn drie bekende varianten voor de financiering van het onderwijs voor de studenten. Allereerst is er het studiefinancieringssysteem. Dit wordt in Nederland momenteel toegepast. Dit houdt in Nederland in dat er maandelijks een beurs wordt uitgekeerd door Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO, voorheen de IB-groep). DUO is onderdeel van de overheid. Er kan eventueel een extra maximum bedrag geleend worden van DUO. Over het geleende bedrag moet rente betaald worden. Het eventuele bijgeleende bedrag wordt terug betaald volgens vaste termijnen met een maandelijks periodes als de student is afgestudeerd. Dit afbetalen gebeurt in Nederland in principe 15 jaar.

Het tweede mogelijke systeem is het sociale leenstelsel. Er kan een maximum bedrag geleend worden van de overheid. Het geleende bedrag wordt afbetaald, nadat de student is afgestudeerd, aan de hand van het arbeidsinkomen. Over het geleende bedrag moet rente betaald worden. De terugbetaling stopt als het gehele bedrag, oftewel de schuld en de bijbehorende rente is betaald of als er een bepaalde leeftijd is bereikt. Dit kan bijvoorbeeld de pensioen gerechtigde leeftijd zijn.

Het derde systeem is de academicibelasting. Tijdens de studie periode krijgen studenten een inkomen waarvan zij rond kunnen komen. Ex-studenten betalen naast hun normale belasting een extra gedeelte belasting over hun arbeidsinkomen. De voorwaarde is meestal wel dat de academicus meer verdient dan het modaal inkomen. Deze extra belasting heeft geen eindtermijn. Zolang er arbeidsinkomen is, zal er academicibelasting worden betaald. Dit zou eventueel een oplossing kunnen zijn voor personen die leenaversie hebben. Op de academicibelasting zal in deze scriptie niet dieper ingegaan worden.

In de politiek is er discussie of de studiefinanciering moet worden afgeschaft en eventueel vervangen moet worden door een sociaal leenstelsel of door een academicibelasting. Een aantal partijen zijn voorstander van het vervangen van de huidige studiefinanciering door een sociaal leenstelsel. Dit zijn de volgende partijen: PVDA, D66 en VVD. De VVD is alleen voor de invoer van een sociaal leenstelsel voor de masterfase. GroenLinks is voor een academicibelasting. De overige partijen willen geen wijzigingen maken in het huidige studiefinancieringssysteem. Er zal vanaf 1 augustus 2012 een sociaal leenstelsel ingaan voor de studenten die zich in de masterfase bevinden.

Voor deze scriptie is de volgende onderzoeksvraag geformuleerd:

- Wat zijn de voor- en nadelen van het sociale leenstelsel ten opzichte van de huidige studiefinanciering?

Om deze onderzoeksvraag te beantwoorden, is de scriptie als volgt opgebouwd. Na deze inleiding zal het theoretische kader besproken worden. Als eerste zal besproken worden hoe een markt werkt en waarom een markt kan falen. De meningen over marktwerking in onderwijs zullen besproken worden. Daarna zal er ingegaan worden op vier verschillende soorten van marktfalen, namelijk externaliteiten, publieke goederen, asymmetrische informatie en marktmacht. Bij deze soorten van marktfalen zal ook een koppeling gemaakt worden naar de onderwijs sector. De redenen waarom de overheid studenten financieel helpt, zullen uitgelegd worden. Tot slot zullen de manieren besproken worden waarop de overheid kan ingrijpen en de manieren waarop ook de overheid kan falen.

Het derde hoofdstuk zal bestaan uit een beschrijving van de financieringssystemen van vier landen. Deze landen zijn Australië, Engeland, Duitsland en de Verenigde Staten. De effecten van eventuele wijzigingen in deze landen zullen besproken worden aan de hand van gerelateerde literatuur. Als slot van dit hoofdstuk zal er een vergelijking plaatsvinden van de systemen met het huidige studiefinancieringssysteem in Nederland. In dit gedeelte wordt ingegaan op de vragen hoe de systemen zich verhouden ten opzichte van een studiefinancieringssysteem en een sociaal stelsel. Tevens zal er uitgelegd worden waarom de systemen wel of niet goed werken.

Het vierde hoofdstuk zal bestaan uit een beschrijving van het studiefinancieringssysteem in Nederland. Aan bod zal komen hoe dit systeem is ontstaan, de zogenoemde geschiedenis. Daarna zal de werking van het systeem worden uitgelegd in detail. De effecten van wijzigingen in het financieringssysteem op de toegankelijkheid zullen ook aan bod komen.

Het sociale leenstelsel zal uitgelegd worden in het vijfde hoofdstuk. Er zal een korte uiteenzetting gegeven worden van de verschillende ontwikkelingen in Nederland. De standpunten van de verschillende politieke partijen komen ook in dit hoofdstuk naar voren. De werking van het sociale leenstelsel zal als laatste in dit hoofdstuk besproken worden.

De vergelijking van het studiefinancieringssysteem en het sociale leenstelsel zal plaatsvinden in het zesde hoofdstuk. De basis van de vergelijking is uitgelegd in het theoretische kader. Dit is behandeld in hoofdstuk twee. Allereerst zal er in dit hoofdstuk het probleem geschetst worden en daarna zal uitgelegd worden dat een sociaal leenstelsel een mogelijke oplossing is.

2. Redenen voor investeren in onderwijs

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zal besproken worden waarom de overheid ervoor kiest om te investeren in onderwijs en het onderwijs dus niet volledig aan de vrije markt overlaat. Hier wordt dieper ingegaan op diverse vormen van marktfalen. Het tweede gedeelte van dit hoofdstuk zal gaan over de geschreven literatuur over de redenen waarom de overheid de student helpt bij het financieren van het onderwijs, door middel van bijvoorbeeld een studiefinancieringssysteem of een sociaal leenstelsel. Ten slotte, zullen de manieren uitgelegd worden waarop de overheid kan ingrijpen. Tevens ook hoe de overheid kan falen. Het doel van dit hoofdstuk is om een theoretisch kader te schetsen. Aan de hand van dit kader zullen de twee financieringssystemen, het huidige studiefinancieringssysteem en het sociale leenstelsel, worden vergeleken.

2.2 Marktwerking

De doelstelling van de onderwijssector zijn: kwaliteit, doelmatigheid en brede onderwijsdeelname, stelt Koning e.a. (2004). Dit wordt tevens door de Inspectie der Rijksfinanciën (2010) beaamd in het document “Studeren is investeren: rapport brede heroverwegingen”.

Als de markt faalt, betekent dit dat door de markt geen optimale uitkomst tot stand komt. Dit is het geval bij het onderwijs. Doordat de markt faalt, worden de doelstellingen van de onderwijssector niet automatisch gerealiseerd. Dit is een van de redenen waarom de overheid ingrijpt bij de markt. Het marktmechanisme bestaat uit drie onderdelen:

- Mensen handelen vanuit hun eigen belang;
- Er is onderlinge concurrentie;
- Er is coördinatie; de prijs stemt vraag en aanbod op elkaar af.¹

¹ Waslander, Sietske. 1999. Koopmanschap & burgerschap: Marktwerking in het Onderwijs. Ph.D., Universiteit Groningen. Blz. 10.

De studies over het ingrijpen in de markt bij het onderwijs zijn verdeeld over het wel of niet ingrijpen. Met marktwerking wordt een systeem bedoeld met concurrentie én deregulering, stelt Pomp (2002). Marktwerking-als-concurrentie in het onderwijs kan twee verschillende vormen aannemen.

Allereerst, concurrentie tussen scholen om leerlingen en studenten. De tweede vorm is maatstafconcurrentie. Hierbij wordt bedoeld dat scholen gedeeltelijk worden gefinancierd aan de hand van de prestaties bij andere soortgelijke scholen. Bij concurrentie moet er wel aan een aantal voorwaarden zijn voldaan. Je kunt denken aan keuzevrijheid en beschikking van relevante informatie. Bij marktwerking-als-deregulering valt te denken aan (grotere) vrijheid van onderwijsinstellingen op onderwijskundig en financieel gebied, bijvoorbeeld bij de toelating van studenten en rond de vaststelling van de arbeidsvoorwaarden voor docenten.

Pomp stelt wel dat er een aantal risico's zijn van marktwerking. Er kan door marktwerking een tweedeling ontstaan in de samenleving. Duurdere scholen kunnen betere docenten aantrekken dan goedkopere scholen. Deze duurdere scholen zijn alleen betaalbaar voor draagkrachtige ouders. Dit is niet sociaal wenselijk. Een tweede risico is dat de informatie die beschikbaar is een onvolledig beeld geeft over de kwaliteit. Een derde risico is dat de publieke belangen worden verwaarloosd. De verschillende belangengroepen, zoals docenten, ouders en leerlingen, stellen verschillende eisen aan het onderwijs. Tot slot, de toegankelijkheid tot onderwijs kan in gevaar komen. Dit zal later in dit hoofdstuk nog worden uitgewerkt, onder paragraaf 2.4.1.

Waslander (1999) stelt dat door marktwerking de kwaliteit van het onderwijs zal verbeteren. Door de concurrentie zal slecht onderwijs worden afgestraft en hierdoor zal het een algemene verhoging van het onderwijspeil stimuleren. Daarentegen stelt Van der Haven (2002) dat marktwerking niet goed is voor het onderwijs. Als bedrijven een te grote invloed hebben op het curriculum, heeft dit als gevolg dat de student minder kritisch kan worden. Het is in het belang van de student en vooral de samenleving dat de student de werkomgeving of het onderzoeksveld waar hij later actief in zal zijn, kritisch kan benaderen.²

² Haven, K. van der. 2002. "Studenten tegen marktwerking", *Economische Statistische Berichten (ESB)* 4359, D27.

2.3 Waarom grijpt de overheid in? marktfalen

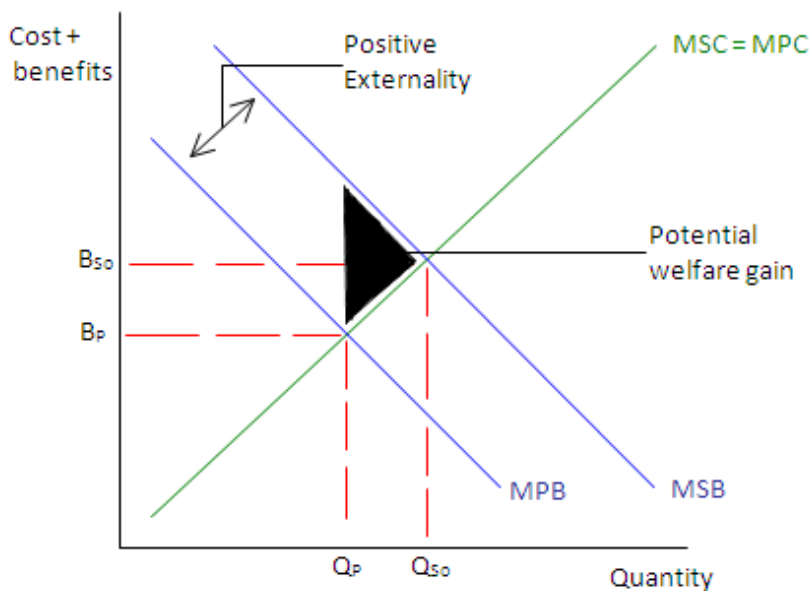
Er zijn verschillende vormen van marktfalen waar te nemen, namelijk externaliteiten, publieke goederen, asymmetrische informatie en marktmacht. Dit is te lezen in het boek van Rosen e.a. (2008). Deze zullen hieronder uitgebreider worden besproken.

2.3.1 Externaliteiten

In het boek van Rosen e.a. (2008) is de onderstaande definitie voor externaliteiten te lezen:

“An activity of one entity that affects the welfare of another entity in a way that is outside the market mechanism.”

Onderwijs kent niet alleen privaat rendement, maar ook externaliteiten, het zogenoemde sociale rendement. Sociale voordelen worden groter geacht dan de private voordelen. De vraag is alleen natuurlijk hoe groot dit verschil is.

Figuur 1: grafisch overzicht externaliteiten ³

³ <http://welkerswkinomics.com/students/wp-content/uploads/2009/05/graph-1.bmp>

Externaliteiten ontstaan doordat ze een prijs missen. Je kunt bijvoorbeeld denken aan een mooie tuin van je buurman. Hij heeft kosten gemaakt om de tuin in te richten (in figuur 1: marginale private kosten: MPC). Echter, jijzelf hoeft niet te betalen voor het voordeel van het mooie uitzicht (in figuur 1: marginale sociale voordelen: MSB). Dit is immers niet in een prijs uit te drukken. Doordat er geen prijs aan het mooie uitzicht is vast te plakken, wordt er op de markt geen rekening mee gehouden. In verband met externaliteiten wordt ook wel over een ‘missing market’ gesproken.

De externaliteiten wordt grafisch weergegeven in figuur 1 door het verschil van de marginale sociale voordelen (MSB) en de marginale private voordelen (MPB).

Onderwijs geeft de student de kans om zijn welvaart te verhogen door het versterken van zijn vermogen om geld te verdienen. Onderwijs verbetert de levensomstandigheden. Volgens het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2011) is het profijt van 1 jaar onderwijs tussen de 6 en 8% op het inkomen.

Over het privaat rendement zijn verschillende studies verschenen. Jacobs e.a. (2003) stelt dat er een privaat rendement is van 9% voor HBO studeren en 11% voor WO studenten. Canton e.a. (2004) stelt dat het rendement tussen de 7 en 9% ligt. Hoewel deze percentages verschillen, is er wel een redelijk overeenstemming.

De Koning e.a. (2003) heeft onderzoek gedaan naar een aantal niet-markt effecten. Deze externe effecten zijn effecten op het welzijn van anderen, maar deze komen niet tot uiting in de prijs door middel van marktwerking. Onderwijs heeft een zelfstandig effect op welvaart en welzijn. In dit artikel wordt onderzocht of hoger onderwijs invloed heeft op een aantal aspecten. Tevens is er nagegaan of het betreffende aspect een zelfstandig effect heeft op welvaart en/of welzijn. Er is alleen onderzocht welke richting het effect heeft (positief of negatief). Er is geen significante empirische schatting gemaakt van de grootte van het effect.

De aspecten die in dit artikel zijn onderzocht zijn hieronder weergegeven, met de bijbehorende conclusies. Dit komt overeen met tabel II op bladzijde iv van De Koning e.a.(2003):

- Inkomensverdeling;
 - o Meer hoger opgeleiden leidt tot een vermindering van de scheefheid, mits het opleidingsniveau over de hele linie stijgt en bij individuele bekostiging rekening gehouden wordt met inkomenssituatie.
 - o Beperkt effect op welvaart en welzijn.
 - o Beperkte niet-markt effecten.
- Technologie en innovatie;
 - o Positieve relatie met hoger opgeleiden.
 - o Positief effect op welvaart en welzijn.
 - o Positieve niet-markt effecten.
- Sociaal kapitaal;
 - o Positieve relatie met hoger opgeleiden voor verschillende deelaspecten: vertrouwen, politieke en sociale participatie en vrijwilligerswerk.
 - o Positief effect op welvaart en welzijn.
 - o Positieve niet-markt effecten.
- Integratie van allochtonen;
 - o Hoger opgeleide autochtonen hebben hogere acceptatiebereidheid van andere culturen. Hoger opgeleide allochtonen zijn meer geïntegreerd, bijvoorbeeld bij contacten en taalvaardigheid.
 - o Positief effect op welvaart en welzijn, als wordt verondersteld dat betere integratie en onderling vertrouwen ook doorwerken in het economische verkeer.
 - o Positieve niet-markt effecten.
- Ondernemerschap;
 - o Minder duidelijke relatie met hoger opgeleiden.
 - o Positief effect op welzijn, weinig harde conclusies over welvaartseffecten.
 - o Minder duidelijke niet-markt effecten.

- Gezondheid;
 - Hogere opgeleiden zijn gezonder en doen minder beroep op medische voorzieningen .
 - Positief effect op welvaart en welzijn.
 - Positieve niet-markt effecten.
- Criminaliteit;
 - Weinig onderzoek in Nederland, maar onderzoek in VS suggereert lage criminaliteit bij hoger opgeleiden.
 - Negatief effect op welvaart en welzijn.
 - Minder duidelijke niet-markt effecten.
- Huishoudelijke productie;
 - Positieve relatie met hoger opgeleiden. Er wordt minder tijd besteed aan huishouden, vooral bij vrouwen. Dit duidt op efficiency. Positief effect op inkomen en opleiding van andere gezinsleden, kinderen. Tevens is er een betere partnerkeuze en gezinsplanning.
 - Positief effect op welvaart en welzijn.
 - Positieve niet-markt effecten.
- Consumptie-efficiëntie;
 - Hogere opgeleiden betalen minder voor dezelfde producten en hebben minder geldillusie.
 - Positief effect op welvaart en welzijn.
 - Positieve niet-markt effecten.⁴

Maar nu blijft de vraag, hoe groot is dit sociale rendement ofwel de niet-markt effecten. Dit wordt weinig tot niet in de literatuur benoemd. Een oorzaak is hiervoor dat er moeilijk kan worden aangetoond hoe groot het daadwerkelijke effect is, stelt Jacobs e.a. (2002).

⁴ Koning, Jaap De, Arie Gelderblom, Ruurd Kunnen, Rene Blanken. 2003. *De maatschappelijke betekenis van het hoger onderwijs: een vooronderzoek naar niet-markteffecten*. Rotterdam: SEOR - een onderzoek in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen. tabel II op bladzijde iv: schematische wijze uitkomsten niet-markt effecten hoger onderwijs

2.3.2 *Publieke goederen*

Volgens de definitie is een publiek goed, een goed wat aan de volgende twee voorwaarden voldoet: niet uitsluitbaar en niet rivaliserend. Rosen e.a. (2008) stelt dat onderwijs geen publiek goed is, maar een privaat goed. Allereerst is het rivaliserend, want in een klas of collegezaal passen maar een maximum aantal studenten. Alleen deze studenten volgen dus het gegeven onderwijs. Ten tweede, is onderwijs ook uitsluitbaar. Om onderwijs te volgen is er een investering nodig, namelijk collegegeld, geld voor boeken en andere benodigdheden. Deze kosten moeten wel betaald kunnen worden. Mocht dit niet betaald worden, wordt je op deze manier uitgesloten voor het volgen van onderwijs.

Een probleem wat kan opspelen bij publieke goederen is het free rider probleem. Dit houdt de prikkel in om andere mensen te laten betalen voor een publiek goed, terwijl jij zelf wel van voordelen geniet. Oftewel, wel de voordelen, maar niet de nadelen.

Een reden om toch onderwijs te bekostigen is het principe van ‘commodity egalitarianism’. In het boek van Rosen (2008) staat de volgende definitie voor deze term:

“The idea that some commodities ought to be made available to everybody.”

Dit houdt het principe in dat de samenleving ervoor moet zorgen dat individuen een set van basisbehoeften ter beschikking hebben.

2.3.3 *Asymmetrische informatie (falen kapitaal- en verzekeringsmarkt)*

Asymmetrische informatie houdt in dat de ene partij van een economische transactie meer weet, oftewel meer informatie bezit, dan de andere partij.⁵ Met betrekking tot onderwijs, leidt asymmetrische informatie tot falen van de kapitaal- en de verzekeringsmarkt.

⁵ Begrip: <http://www.economische-begrippen.nl/index.php?sectie=begrippen&naam=Asymmetrische+informatie> en <http://www.kerneconomie.nl/index.php?page=9#asymmetrischeinformatie>

Canton e.a. (2004) stelt dat er twee oorzaken zijn waarom banken niet lenen aan studenten. Allereerst zijn de risico's per individu niet in te schatten. Ten tweede wordt menselijk kapitaal niet geaccepteerd als onderpand. Dit zorgt voor contract incompleetheid. De bank weet niet wat de kwaliteit, talenten en motivatie zijn van elke individuele student. De student weet zelf wel wat zijn individuele kracht is. Hierdoor faalt de kapitaalmarkt. Dit wordt ook aangedragen door Jacobs (2008). Door interventie van de overheid kan dit marktfalen opgelost worden.

Jacobs (2008) stelt tevens dat de verzekeringsmarkt ook faalt. Als student zou je eigenlijk het risico van onderwijs volgen willen verzekeren. Je doet immers een investering, terwijl je ook had kunnen werken. Het risico van een opleiding is niet te verzekeren bij een verzekeringsmaatschappij. Mensen met risicoaversie verlangen een hoger rendement ter compensatie van het risico dat ze lopen. Vooral studenten uit sociaaleconomische zwakkere groepen van de samenleving hebben last van het falen van de kapitaal- en verzekeringsmarkt, stelt Jacobs e.a. (2007).

Er zijn twee problemen die ontstaan door asymmetrische informatie, namelijk averechtse selectie en het zogenoemde moral hazard. Onder averechtse selectie, wordt verstaan dat mensen wie het meeste te verbergen hebben, ook het meeste baat hebben bij het aangaan van een contract. Je kunt bijvoorbeeld denken aan een ziektekostenverzekering. Vooral mensen met een groot risico om ziek te worden zullen zich aanmelden voor een verzekering. Immers, voor gezonde mensen is een premie relatief duur en voor mensen die vaak ziek zijn (of risico daarop lopen) is de premie relatief goedkoop. Voor gezonde mensen is het aantrekkelijk om een verzekeraar te zoeken met een zo laag mogelijke premie. Een andere mogelijkheid is dat deze gezonde mensen zich niet zullen verzekeren. Averechtse selectie dwingt de overheid dus om in te grijpen.⁶ Averechtse selectie komt voor bij het falen van de verzekeringsmarkt.

⁶ Begrip: <http://www.economische-begrippen.nl/index.php?sectie=begrippen&naam=Averechtse+selectie> en <http://www.kerneconomie.nl/index.php?page=9#negatieveselectie>

Moral hazard houdt in dat mensen zich risicovoller gaan gedragen, zodra zij verzekerd zijn. Oftewel, nadat het contract is afgesloten, verandert een contractpartij zijn gedrag. Een voorbeeld is het geval van een reisverzekering. Als iemand op vakantie gaat, let hij misschien minder goed op zijn camera als hij verzekerd is dan dat hij zonder verzekering zou hebben gedaan. De verzekerde weet dus meer over zijn eigen gedrag dan de verzekeraar. Een oplossing van de verzekeraars is het eigen risico.⁷ Het moral hazard probleem is waar te nemen bij het falen van kapitaal- en verzekeringsmarkt. De oplossing van het eigen risico wordt tot nu toe niet toegepast in de onderwijsmarkt in Nederland.

Tot slot, doordat de kosten en de baten van onderwijs niet duidelijk zijn, is er sprake van een vraag naar schadeloosstelling indien een nadelig voorval optreedt. Dit wordt risicoaversie genoemd. Dit houdt in, dat er een preferentie is voor het betalen van een extra bedrag om een garantie te krijgen, bijvoorbeeld als de studie mocht mislukken. Oftewel, maandelijks wordt er een bedrag betaald. In het geval dat de studie mislukt, zal er een uitkering worden betaald om zodoende de kosten te vergoeden.

2.3.4 *Marktmacht*

Met marktmacht van een deelnemer wordt bedoeld, de mate waarin die deelnemer zich onafhankelijk van de andere marktspelers gedragen. Je kunt hier denken aan monopolies.⁸ In deze scriptie wordt gekeken naar de financiële ondersteuning van studenten. Daarom zal er niet verder ingegaan worden op marktmacht.

⁷ Begrip: <http://www.economische-begrippen.nl/index.php?sectie=begrippen&naam=Moral+Hazard> en <http://www.kerneconomie.nl/index.php?page=9#moralhazard>

⁸ <http://www.encyclo.nl/begrip/marktmacht>

2.4 Waarom helpt de overheid de student financieel?

Er zijn verschillende redenen waarom de overheid financiële bijstand levert aan studenten. De standaard argumenten volgens Jacobs e.a. (2002) zijn de vrees voor afname van de toegankelijkheid en de externe effecten die het gevolgde onderwijs oplevert. De externe effecten zijn eerder in dit hoofdstuk besproken, onder kopje 2.2.1. In het artikel wordt ook gesteld dat door studiefinanciering er een compensatie optreedt voor de gederfde inkomsten. De tijd dat gestudeerd wordt, kan ook besteed worden aan werken in loondienst. Investeren in onderwijs is een vorm van menselijk kapitaal. De definitie hiervan is: de investering die een individu doet in onderwijs, trainingen en gezondheidszorg waardoor zijn of haar productiviteit stijgt. Dit wordt uitgelegd in het boek van Palacios Lleras (2004).

Een andere reden waarom de overheid de student financieel helpt, kan ‘income smoothing’ zijn. Funderberg e.a.(1995) geeft de volgende definitie voor ‘income smoothing’:

“Income smoothing is the process of manipulating the time profile of earnings or earnings reports to make the reported income stream less variable, while not increasing reported earnings over the long run.”

Het gehele leven wordt een bepaald inkomen verdiend, het zogenoemde ‘lifetime income’. Als je dit verdeelt over alle levensjaren heen, heet dit ‘income smoothing’. Hierdoor krijg je een continue inkomensstroom. Dit is positief voor studenten. Immers, tijdens het studeren verdienen studenten minimaal. De verwachting is dat dit uitbetaald wordt in de toekomstige verdiensten.

2.4.1 Toegankelijkheid

Een belangrijk aspect wat regelmatig, vaak ook door politici, wordt aangedragen is de toegankelijkheid. De Fraja (1999) stelt dat de kans, dat er gestudeerd wordt afhankelijk is van de geboortecomstandigheden. Hiermee wordt bedoeld het inkomen van de ouders en het aangeboren talent van de kinderen. Kinderen van rijkere ouders hebben een grotere kans om te studeren op een universiteit.

De Fraja stelt tevens dat het slagingspercentage in het hoger onderwijs stijgt, als het inkomen van de ouders groeit. Het aandeel WO-gediplomeerde stijgt hierdoor sneller dan het percentage HBO-gediplomeerde. Dit geldt voor zowel mannen als vrouwen en voor zowel autochtonen als allochtonen. Dit is ook terug te lezen in het Jaarboek Onderwijs in cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek (2010).

Achtergrond heeft dus een invloed, maar ook het type financiële systeem heeft een effect op de toegankelijkheid van onderwijs. Oosterbeek (1998) stelt dat de toegankelijkheid af hangt van hoe het financiële systeem in een land werkt. In zijn artikel onderzoekt hij drie systemen. Bij een mix van leningen en inkomensafhankelijke beurzen zijn er drie nadelen, namelijk de terugbetaalperiode is te kort, de beurzen hebben regressieve levensduur verdelingseffecten en de inkomensafhankelijke beurzen hebben invloed op het arbeidsgedrag en de spaarbeslissingen van de ouders.

Bij een academicibelasting wordt inkomensbeleid gemixt met onderwijsbeleid. Dit wordt door Oosterbeek (1998) als negatief gezien. Tevens kan een academicibelasting een negatieve invloed hebben op de beslissing over onderwijs en de beroepskeuze. De meest efficiënte en beste oplossing volgens hem is het inkomensafhankelijke systeem van leningen gefinancierd door de overheid. De bovengenoemde nadelen komen volgens Oosterbeek (1998) niet voor bij een inkomensafhankelijk leningssysteem.

2.5 Hoe kan de overheid ingrijpen?

De overheid kan op een aantal manieren ingrijpen in de markt. Als basis neemt Waslander (1999) in haar boek een drietal manieren. Deze worden hieronder kort uitgelegd. Er zal tevens ingegaan worden op de manieren om marktwerking te stimuleren. Het onderscheid tussen deze drie manieren zijn in de praktijk vaak minder goed waar te nemen.

Allereerst kan de overheid het product zelf verschaffen. De overheid houdt het productieproces in eigen hand. Het product of de dienst wordt dus een publieke voorziening. Marktwerking kan eventueel gestimuleerd worden door middel van uitbesteding aan derden. De overheid kan een aantal producenten met elkaar laten concurreren om zo marktwerking te laten ontstaan.

Als tweede kan de overheid de productie financieren, door middel van een subsidie of via belastingen. Subsidie wordt gebruikt om externe baten te internaliseren. Belastingen werken andersom, deze worden gebruikt om externe kosten te internaliseren.⁹ Om marktwerking te bevorderen kan een bedrijf geprivatiseerd worden door de overheid. Bij privatisering wordt de prijs mede bepaald door de verhoudingen tussen vraag en aanbod, waardoor marktwerking ontstaat. Een voorbeeld van privatisering is de Nederlandse Spoorwegen.

Als derde manier van ingrijpen, kan de overheid regels stellen. Deze regels kunnen gaan over bijvoorbeeld het product, het productieproces en de financiering. Regels bieden een kader waarbinnen het marktmechanisme kan functioneren. Door middel van deze regulering kan de overheid eisen stellen aan bijvoorbeeld de prijs en kwaliteit.

De overheid kan eventueel deze drie manieren ook combineren met elkaar. Je kunt hier denken aan deregulering.

Er zijn twee taken voor de onderwijssector die door de overheid vervuld kunnen worden, maar niet door de markt. Allereerst, kan de overheid de kwaliteit van het onderwijs garanderen. De overheid kan immers regels stellen, controles uit voeren en sancties op leggen. De tweede taak bestaat uit verschillende vormen van coördinatie. Collectieve belangen moeten expliciet en permanent behartigd worden.¹⁰

⁹ Centraal Planbureau (CPB). Jaar onbekend. "Publieke en private taken bij wegenvoorziening: verkenning van marktfalen, beleidsinstrumenten en overheidsfalen". *Cpb.nl*, datum onbekend, http://www.cpb.nl/sites/default/files/publicaties/bijlagen/doc_146-uitgebreide-samenvatting.pdf (Gedownload op 18 juli 2011).

¹⁰ Waslander, Sietske. 1999. *Koopmanschap & burgerschap: Marktwerking in het Onderwijs*. Ph.D., Universiteit Groningen. Blz. 11.

2.6 Waarom leidt overheidsingrijpen niet altijd tot verbetering?¹¹

Het ingrijpen van de overheid hoeft niet altijd het beoogde doel of de beoogde doelen te bereiken. Wolfe (1993) onderscheidt vier vormen van overheidsfalen. Deze vier categorieën zijn als volgt benoemd in het artikel van Van Mierlo (2001):

- Organisationele doelverschuiving: organisaties ontwikkelen gaandeweg andere doelstellingen dan waarvoor zij oorspronkelijk zijn opgericht.
- Bureaucratische inefficiënties: kosten van verspilling en verkeerde bedrijfsvoering.
- Nieuwe externe effecten van overheidsingrijpen: waardoor anderen groepen dan de beoogde doelgroepen worden getroffen.
- Nieuwe ongelijkheden: verbonden aan privileges, machtsposities en middelenverdeling in de publieke sector.¹²

De overheid kan falen op vier momenten, stelt Waslander (1999). Deze zullen hieronder worden uitgelegd.

De overheid kan falen bij de democratische besluitvorming. In een democratie kiezen de burgers een overheid die namens hen verstreckende beslissingen kan nemen. Zodoende kan het zijn dat een besluit geen adequate afspiegeling is van wat vele mensen willen. Het besluitvormingsproces vraagt de nodige tijd en moeite. Daarom worden er vertegenwoordigers gekozen. Eenmaal gekozen, kunnen deze vertegenwoordigers zich schuldig maken aan kiezersbedrog. Er kan tevens sprake zijn machtsverschillen door bijvoorbeeld invloed van lobbygroepen. Dit kan ook in de onderwijsmarkt voorkomen.

¹¹ Waslander, Sietske. 1999. Koopmanschap & burgerschap: Marktwerking in het Onderwijs. Ph.D., Universiteit Groningen.

¹² Mierlo, J.G.A. van. 2001. "Over de verhouding tussen overheid, marktwerking en privatisering: een economische meta-analyse", *Bestuurswetenschappen Maastricht* 55.5 368-385.blz 372

Het falen van de overheid kan ook voorkomen bij het financieren van bepaald gedrag. Door middel van belastingen en accijnzen kan gedrag worden bestraft of beloond. Als de overheid goederen en diensten financiert zijn er een aantal redenen waarom dit kan leiden tot onbedoelde of ongewenste voorbeelden. Allereerst vindt er een ontkoppeling plaats tussen de inkomsten en de uitgaven. Ten tweede is er een ontkoppeling tussen de betalers en de ontvangers. Ten derde is er gevoeligheid voor budgetoverschrijdingen. Tot slot zijn er zachte budgetrestricties, waardoor er geen sterke tegenkracht is om uitgaven in de hand te houden. Voor het onderwijs gaat dit falen op: bij de studiefinanciering werd de groep van studenten elke keer groter, zodat het niveau van de financiering keer op keer naar beneden moest worden aangepast. Zodoende werd het budget wat vooraf was bepaald niet overschreden.

Bij de verschaffing van het goed kan de overheid tevens falen. Als een publieke organisatie zelf goederen verschaft krijgen zij te maken met het principaal/agent-probleem. Dit probleem ontstaat door een onvermijdelijke taakverdeling waardoor diegene die besluit wat er moet gebeuren (de principaal) meestal niet diegene is die deze beslissing ook uitvoert (de agent). Beide partijen hebben zowel gezamenlijke als tegengestelde belangen en maken gebruik van verschillende machtsbronnen. Dit probleem speelt in alle organisaties, maar voor publieke organisaties is het moeilijker op te lossen. Dit heeft vijf redenen, dit komt namelijk door: controleproblemen, internaliteiten, rechtvaardige verdeling, geen concurrentie en personeelsbeleid.

Tot slot, de overheid kan falen bij het reguleren. Door regels te stellen wordt door de overheid invloed uitgeoefend op de economie. De manieren waarop de overheid kan falen bij regulering zijn als volgt: opportuiniteitskosten, implementatieproblemen en specificering en interferentie en regels als hindernissen.

2.7 Conclusie

In dit hoofdstuk is er allereerst besproken hoe de markt werkt. Er zijn een aantal risico's aan marktwerking in het onderwijs. Er kan een tweedeling ontstaan in de samenleving, de informatie die beschikbaar is over de kwaliteit kan onvolledig zijn, de publieke belangen kunnen worden verwaarloosd en de toegankelijkheid kan in gevaar komen.

Er zijn vier soorten marktfalen: publieke goederen, externaliteiten, asymmetrische informatie en marktmacht. Onderwijs kent een aantal externaliteiten. Tevens is het verschil tussen sociaal en privaat rendement uitgelegd. Onderwijs is geen publiek goed, omdat het niet aan de eisen voldoet van niet uitsluitbaar en niet rivaliserend. Vanwege het principe van 'commodity egalitarianism' wil de overheid hier toch in investeren. Met betrekking tot onderwijs, leidt asymmetrische informatie tot falen van de kapitaal- en de verzekeringsmarkt. Twee problemen die bij asymmetrische informatie komt kijken is averechtse selectie en moral hazard.

De twee meest gehoorde argumenten waarom de overheid de student financieel helpt zijn de positieve externaliteiten en de verbetering van de toegankelijkheid. Het gehele leven wordt een bepaald inkomen verdiend, het zogenoemde 'lifetime income'. Als je dit verdeelt over alle levensjaren heen, heet dit 'income smoothing'. Hierdoor krijg je een continu inkomenstroom

De overheid kan op een drietal manieren ingrijpen. Allereerst kan de overheid het product zelf verschaffen. Als tweede kan de overheid de productie financieren, door middel van bijvoorbeeld een subsidie of belasting. Als derde manier van ingrijpen, is de mogelijk van de overheid om regels stellen. De overheid kan eventueel deze drie manieren ook combineren met elkaar. Je kunt hier denken aan deregulering. Bij de onderwijsmarkt verschaft de overheid het product zelf. De overheid helpt door middel van een subsidie de student om de kosten te betalen van het studeren.

Het ingrijpen van de overheid hoeft niet altijd het beoogde doel of doelen te bereiken. Er zijn een vier categorieën van overheidsfalen, namelijk organisationele doelverschuiving, bureaucratische inefficiënties, nieuwe externe effecten van overheidsingrijpen en nieuwe ongelijkheden. Het falen zelf kan op vier momenten gebeuren, namelijk bij de democratische besluitvorming, bij het financieren, bij het verschaffen en bij het reguleren.

3. Systemen van diverse landen

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zullen diverse financieringssystemen van het hoger onderwijs besproken worden van vier verschillende landen. Deze landen zijn gekozen op basis van gevonden literatuur en verschil onderling in systemen. De gekozen landen zijn: Australië, Engeland, Duitsland en de Verenigde Staten. Het doel van dit hoofdstuk is om een overzicht te geven van hoe de verschillende onderwijssystemen werken in deze landen. Tevens zullen er enkele voor- en nadelen worden gegeven van de gehanteerde systemen.

De aparte paragrafen over de vier landen hebben allemaal dezelfde opmaak. Allereerst zal er een overzicht worden gegeven van de hoger onderwijs sector. Daarna zal er ingegaan worden op de bepaling van de hoogte van het collegegeld, indien relevant. Tot slot, zal de manier van financieren voor de kosten van het collegegeld en het levensonderhoud van de studenten besproken worden voor elk van de landen. Elk land wordt apart besproken en hierna zal de vergelijking worden getrokken met het huidige Nederlandse studiefinancieringssysteem. Daarbij zal ingegaan worden op eventuele voor- en nadelen van de systemen.

3.2 Australië

Australië heeft 43 universiteiten, waarvan 39 publiek gefinancierd zijn. De meeste studenten (95%) staan aan een publieke universiteiten ingeschreven, stelt Jongbloed (2004). Momenteel kent Australië een sociaal leenstelsel, genaamd *Higher Education Contribution Scheme (HECS)*. Dit werd in 1989 geïntroduceerd. De doelstelling van de overheid, voor het introduceren van *HECS*, was om studenten een kostendekkend collegegeld te laten betalen zonder de toegankelijkheid van het hoger onderwijs in gevaar te brengen, stelt het CPB (2002). Voorheen kende Australië geen private vorm van financiële investering in het hoger onderwijs. Alles werd bekostigd door de overheid.

Chapman (1997) schrijft over de drie redenen van de Australische overheid om over te gaan naar het *HECS*. Allereerst, het vooruitzicht was dat de vraag naar hoger onderwijs zou gaan stijgen. Deze vraag zou dan volledig gefinancierd moeten worden uit algemene belastingen. Ten tweede, het systeem voor 1989 was regressief in inkomensverdeling termen. Hierdoor was het voorgaande systeem moeilijk om te rechtvaardigen van alle overheidsuitgaven. Tot slot, de jaren tachtig was een periode van aanzienlijke fiscale spaarzaamheid.

Cornet e.a.(2006) stelt dat de deelname ofwel de toegankelijkheid door het *HECS* niet is afgenomen. Dit wordt tevens beaamd door Jongbloed (2003). Dit impliceert dat de prijselasticiteit van de vraag naar onderwijs laag is. Door de introductie zijn wel de private bijdrage in de gemiddelde directe kosten van het hoger onderwijs gestegen naar 23%.

De overheid van Australië streeft naar toegankelijkheid van het hoger onderwijs. Toch zijn studenten met hogere sociaaleconomische afkomst nog steeds oververtegenwoordigd, stelt Jongbloed e.a. (2009). Er wordt momenteel gesproken over een introductie van beurzen gericht op de groep met lagere sociaaleconomische afkomst. Deze beurs heeft de naam: *Commonwealth Learning Scholarships*.

Studenten hebben bij het *HECS* twee keuzes: ze kunnen het collegegeld vooraf betalen (*up-front*) of ze stellen de betaling uit tot na de studie (*deferred payment*). Het voordeel van het vooraf betalen is dat men een korting krijgt van 25%. Als de student het betalen van het collegegeld uitstelt, schiet de overheid het bedrag voor. De terugbetaling gebeurt als de student afgestudeerd is. Het afbetalingstempo hangt af van het inkomen. In de praktijk gaat het aflossen van de schuld snel. Gemiddeld genomen is, na afronding van de studie, de studieschuld binnen tien jaar vrijwel afbetaald.

De afbetaling van de schuld wordt door de belastingdienst geregeld. Het reële rente niveau is nul. De schuld neemt alleen toe met het inflatiepercentage, schrijft Jongbloed (2003). Doordat de belastingdienst de schuld int, kan de indruk gewekt zijn dat het *HECS* een academicibelasting is. Dit is niet het geval, de betaling stopt als het volledige bedrag aan schuld is afgelost.

Bij de introductie van het *HECS* in 1989 betaalden alle studenten hetzelfde bedrag aan collegegeld. In januari 1997 is dit systeem veranderd. Vanaf toen werden er drie groepen gemaakt, op basis van de verschillende kosten structuren van de opleidingen en de uiteenlopende verdien capaciteit van afgestudeerden. De onderverdeling en het bijbehorende collegegeld bedrag (per jaar) van de drie groepen is als volgt, volgens Jongbloed (2003):

- Band 1 opleidingen: humaniora, sociale wetenschappen, kunst, verpleegkunde en lerarenopleidingen → \$3.680 (komt ongeveer overeen met €2.068).
- Band 2 opleidingen: wis- en natuurkunde, ingenieurswetenschappen, bedrijfskunde, landbouw, economie en andere praktijkgeoriënteerde opleidingen → \$5.242 (komt ongeveer overeen met €2.945).
- Band 3 opleidingen: recht, medicijnen, tandheelkunde en diergeneeskunde → \$6.136 (komt ongeveer overeen met €3.447).

Door deze verandering liep het percentage van de gemiddelde kosten per student op tot 37%. Voorheen was dit 23%, zoals eerder genoemd.

Tot slot, de kosten voor het volgen van hoger onderwijs bestaan uit: het collegegeld en de kosten van het levensonderhoud. De collegegelden vallen onder het *HECS* systeem. Voor de kosten voor levensonderhoud is een apart systeem, namelijk het *student maintenance system*.

Er zijn vier programma's te onderscheiden bij het *student maintenance system*, hieronder zullen deze kort worden besproken, zoals uitgelegd wordt in Kaiser (2001):

- *Youth Allowance*: dit programma is o.a. voor voltijdstudenten van 16 tot en met 24 jaar. Er wordt getest op het inkomen en vermogen van de ouders. Tevens hangt de hoogte van de beurs af van de persoonlijke omstandigheden van de student zelf, bijvoorbeeld of de student thuis- of uitwonend is. *Youth Allowance* is onderdeel van de sociale zekerheid. Het is niet specifiek gericht op studenten van het hoger onderwijs. Werkzoekenden vallen bijvoorbeeld ook onder deze regeling.
- *Austudy Payment*: deze beurs is bedoeld voor voltijdstudenten van 25 jaar en ouder. Deze studenten worden beoordeeld, onafhankelijk van het inkomen en vermogen van de ouders. Er zijn verschillende bedragen, gebaseerd op de omstandigheden van de student.

- *ABSTUDY Payment*: deze beurs is voor inheemse inwoners van Australië, zoals de Aboriginals en de bewoners van de Straat Torres eilanden.
- *Student Financial Supplement Scheme*: dit is een mogelijkheid voor studenten om geld te lenen om zo het inkomen van de student te verhogen gedurende studie. Het doel hiervan is om de opbrengsten van het hoger onderwijs te bevorderen, zonder financiële barrières op te werpen voor de toegankelijkheid.

3.3 Engeland

In Engeland zijn 73 universiteiten (inclusief de Open University), 92 ‘university institutions’ en 42 ‘colleges of Higher Education’. Aan deze onderwijsinstellingen zijn ongeveer 1,7 miljoen studenten ingeschreven, waarvan 1,3 miljoen undergraduates en bijna 400.000 postgraduates, stelt Jongbloed (2004). De onderwijsinstellingen verschillen onderling in omvang en reputatie. In Engeland is er een systeem van selectie bij de toelating tot het hoger onderwijs.

Het collegegeld was in Engeland tot en met het academische jaar 1997-1998 vrij hoog. De collegegelden bedroegen tussen de £1.300 en £5.000. Voor voltijd studenten was dit echter geen probleem. Dit bedrag werd volledig vergoed door de *Local Education Authority (LEA)*. Deze studenten hoefden dus privaat niks te betalen. Voor deeltijd studenten was dit een ander geval. Zij moesten dit gehele bedrag zelf betalen.

Vanaf het academische jaar 1998-1999 werd er een verandering doorgevoerd. Voor alle voltijd bachelorstudenten geldt een uniform collegegeld bedrag, toentertijd £1.000. Met dit bedrag wordt ongeveer 25% van alle opleidingskosten gedekt. Voor een gedeelte van de studenten wordt een uitzondering gemaakt. Als het jaarinkomen van de ouders te laag is, hoeft er geen of maar een gedeelte van het collegegeld betaald te worden. De toetsing wordt uitgevoerd door de *LEA*. Ongeveer 42% van de studenten komt voor deze regeling in aanmerking. Ook deeltijdstudenten kunnen hier ook gebruik van maken. Er zijn tevens speciale regelingen voor een aantal opleidingen, zoals voor lerarenopleidingen en medische scholing. Een gedeelte of het volledige bedrag van het collegegeld wordt vergoed door de overheid door de betrokken ministeries.

Vanaf 2006 kunnen universiteiten een variabel collegegeld heffen tot een jaarlijks bepaald maximum. Voor het academische jaar 2009-2010 was dit maximum bedrag £3.225. Door de introductie van deze gedifferentieerde collegegelden is het gemiddelde geleende bedrag verdrievoudigd, stelt Jongbloed e.a. (2009).

Tot 1998/'99 bestond er een systeem van beurzen en leningen voor voltijdstudenten. Deze beurzen en leningen werden aangeboden als dekking van de kosten voor het levensonderhoud. De beurzen waren inkomensafhankelijk en afhankelijk van de leefsituatie van de student (uit- of thuiswonend, wonend binnen of buiten London). De leningen daarentegen waren voor iedereen verkrijgbaar.

In 1998/'99 werden alle beurzen afgeschaft, met uitzondering van een aantal speciale gevallen, de zogenoemde *access and hardship funds*. De studielening is daarentegen beschikbaar voor alle voltijd- en deeltijdstudenten onder de leeftijd van 55 jaar. Mensen die eerder in het hoger onderwijs hebben gestudeerd komen ook in aanmerking voor de lening. Over de lening is geen reële rente verschuldigd. Alleen het inflatieniveau heeft invloed op de schuld.

De studielening en de (eventuele geheel of gedeeltelijke) kwijtschelding van het collegegeld is alleen geldig als er wordt gestudeerd aan een publiek bekostigde onderwijsinstelling of aan een speciaal aangewezen private instellingen.

In Engeland is er dus een sociaal leenstelsel. Net als in Australië, is in Engeland het studentenaantal gestegen. Door het sociale leenstelsel blijft onderwijs betaalbaar voor de overheid. Alle beurzen en leningen zijn ontstaan met de gedachte om de toegankelijkheid te garanderen.

3.4 Duitsland

Het Duitse hoger onderwijsstelsel kent twee hoofdonderdelen, namelijk de universiteiten en de *Fachhochschulen*. De universiteiten worden gekenmerkt door hun breed spectrum aan studie richtingen en onderzoeken, stelt Jongbloed (2004). Sinds 1971 kent Duitsland de *Fachhochschulen* (FHS). Deze onderwijsinstellingen zijn vergelijkbaar met de Nederlandse hogescholen. De FHS heeft geen breed spectrum aan studierichtingen. Een groot gedeelte van de opleidingen focust zich op een speciaal gebied. Dit zijn vooral de technische als economische gebieden.

Voor 2005 was het bij wet verboden om collegegeld te heffen voor reguliere studenten. De redenen hiervoor was om de toegankelijkheid te bevorderen. In een aantal deelstaten bestonden er al wel vormen van collegegeld voor bepaalde doelgroepen, bijvoorbeeld voor langstudeerders en voor mensen die al een diploma bezitten. Tevens moest er in sommige deelstaten inschrijfgeld betaald worden.¹³

Na de afschaffing van de wet in 2005, voerde 7 van de 16 staten collegegeld in voor reguliere studenten. De afschaffing werd gedaan door het Duitse constitutionele hof.¹⁴ Echter, een aantal politieke partijen wil deze wet weer herinvoeren. De sociaal democratische SPD is bijvoorbeeld een voorstander van gratis onderwijs voor studenten, oftewel geen collegegeld heffen.¹⁵

In 2006 zagen ongeveer 18.000 mensen af van een studie, omdat er collegegeld betaald moest worden, stelt de krant Spiegel (2008) aan de hand van een onderzoek uitgevoerd door een onderzoeksbureau. Vooral vrouwen en kinderen uit sociaaleconomische zwakkere groepen van de samenleving lieten zich afschrikken. Dit effect was ook waarneembaar in de staten waar nog geen collegegeld werd geheven.¹⁶

¹³ Cuppen, Hein. 2009. "Te hoog collegegeld? Ga emigreren!". *Observant.nl*, 5 maart, <http://www.observant.unimaas.nl/default.asp?page=/jrg29/obs24/art35.htm> (Gedownload op 17 juli 2011).

¹⁴ Cuppen, Hein. 2009. "Te hoog collegegeld? Ga emigreren!". *Observant.nl*, 5 maart, <http://www.observant.unimaas.nl/default.asp?page=/jrg29/obs24/art35.htm> (Gedownload op 17 juli 2011).

¹⁵ Algemeen Nederlands Persbureau (ANP). 2009. "SPD eist afschaffing collegegeld". *Nu.nl*, 14 november, <http://www.nu.nl/buitenland/2123220/spd-eist-afschaffing-collegegeld.html> (Gedownload op 17 juli 2011).

¹⁶ Auteur onbekend. 2008. "Collegegeld schrikt Duitsers af". *Transfermagazine.nl*, 21 oktober, <http://www.transfermagazine.nl/nieuws/onderwijs/collegegeld-schrikt-duitsers-af> (Gedownload op 17 juli 2011) en Auteur onbekend. 2008. "Studiengebühren schrecken junge Menschen ab". *Spiegel.de*, 20 oktober, <http://www.spiegel.de/unispiegel/studium/0,1518,585099,00.html> (Gedownload op 17 juli 2011).

Studenten hebben in Duitsland recht op studiefinanciering om zo een gedeelte van de kosten van het levensonderhoud te bekostigen. Dit is afhankelijk van het inkomen van de ouders en/of van de student zelf. Als basis moeten de ouders van studenten wel een gedeelte van de kosten van het levensonderhoud, reiskosten en studiekosten op hoesten. De student moet zelf ook een gedeelte inbrengen door middel van een (bij)baan.

Als het inkomen van de ouders niet toereikend is, zijn er twee mogelijkheden voor de student:

- Ondersteuning van de overheid met de *BAfög* (*Bundesausbildungsförderungsgesetz*).
- Ondersteuning van particuliere organisaties door middel van beurzen.

Deze laatste mogelijkheid wordt maar beperkt verstrekt. In 2001 werden er een aantal ingrijpende veranderingen ingevoerd bij de *BAfög*. Dit is te lezen in het artikel van Baumgartner e.a.(2005). De basisuitkering steeg en het niveau van het geachte onderhoud steeg. Het minimale niveau van het inkomen van de ouders werd tevens verhoogd. Hierdoor kwamen meer studenten in aanmerking voor de *BAfög*. Het effect zal in paragraaf 3.6 verder besproken worden.

Tot 1990 was de studiefinanciering een renteloze lening. Deze lening werd afgelost in vaste maandelijkse termijn. Dit ging in nadat de *BAfög* 5 jaar gestopt was. Vanaf 1990 kwam hier verandering in. De helft van de studiefinanciering bestond vanaf toen uit een gift en de andere helft was een renteloze lening.

Naast directe subsidiëren, kent Duitsland ook nog een indirect systeem van subsidiëren. De ouders van studenten kunnen een bepaald bedrag aftrekken van hun belastbare inkomen. Aan de oppervlakte lijkt het Duitse systeem op het studiefinancieringssysteem van Nederland.

3.5 Verenigde Staten

De verantwoordelijkheid van het hoger onderwijs is in de Verenigde Staten aan de individuele staten. Dit wordt niet geregeld door de federale overheid, stelt Jongbloed e.a. (2009). Er bestaan 2 soorten onderwijsinstellingen, namelijk de colleges en de universiteiten. De colleges zijn niet ondergeschikt aan de universiteiten. Het verschil is dat colleges zich meer richten op *undergraduates* (bachelor niveau) opleidingen en universiteiten richten zich naast *undergraduates* ook op *graduates* (master niveau) opleidingen.¹⁷ Het is tevens mogelijk om beide typen onderwijs tegen te komen binnen dezelfde onderwijsinstelling en zelfs binnen dezelfde opleiding, stelt Nuffic (2009).

Er zijn ongeveer 3000 hoger onderwijsinstellingen in de Verenigde Staten. Van de ongeveer 15 miljoen studenten volgen 12 miljoen studenten onderwijs aan een publieke school. De rest van de studenten, 3 miljoen, volgt onderwijs op een private school.

Een bijzonder aspect van het Amerikaanse systeem is dat een groot gedeelte van de private onderwijsinstellingen geen subsidie krijgt van de overheid. De kosten worden grotendeels gedragen door de inschrijvingen en donaties. De welbekende ‘Ivy League’ universiteiten (Brown, Columbia, Cornell, Dartmouth, Harvard, Pennsylvania, Princeton en Yale) zijn hier een voorbeeld van.¹⁸

De kosten van het onderwijs, oftewel het collegegeld, verschillen erg. Niet alleen tussen de colleges en universiteiten, maar ook tussen de universiteiten onderling, stelt Jongbloed e.a. (2009). Er wordt binnen de onderwijsinstellingen ook verschil gemaakt tussen ‘eigen staat’ studenten (*in-state*) en studenten van andere staten (*out-of-state*). Openbare staatsscholen zijn de goedkoopste manier van hoger onderwijs volgen in de Verenigde Staten. De toelatingseisen verschillen ook per instellingen. De instellingen mogelijk namelijk zelf deze eisen bepalen.

¹⁷ Auteur onbekend. Jaar onbekend. “Het Amerikaanse onderwijssysteem”. *Ustudy.nl*, datum onbekend, <http://www.ustudy.nl/onderwijssysteem.htm> (Gedownload op 17 juli 2011).

¹⁸ Auteur onbekend. Jaar onbekend. “Hoger onderwijs: universiteiten, kwalificaties en kosten”. *Justlanded.com*, datum onbekend, <http://www.justlanded.com/nederlands/Verenigde-Staten/Just-Landed-Gids/Onderwijs/Hoger-Onderwijs> (Gedownload op 17 juli 2011).

De federale overheid heeft wel een belangrijke rol bij het studiefinancieringssysteem. Er zijn diverse beurzen en leningen te onderscheiden die door de overheid worden gefinancierd, legt Jongbloed e.a.(2009) uit. Allereerst zullen de beursprogramma's uitgelegd worden:

- *Federal Pell Grant Programme*: deze beurs is gericht op studenten uit een sociaaleconomische zwakkere groepen van de samenleving. De omvang van de beurs is afhankelijk van verschillende criteria, bijvoorbeeld of het een voltijd of deeltijd opleiding is en het vastgestelde bedrag door de onderwijsinstelling voor levensonderhoud.
- *Federal Supplemental Educational Opportunity Grant Programme*: deze beurs is gericht om de toegankelijkheid te vergroten en ter ondersteuning van de aller armste studenten.
- *Academic Competitiveness Grant* en *Smart Grant*: deze twee beursprogramma's zijn gericht op studenten die een opleiding volgen die van strategisch belang zijn. Er zijn wel twee voorwaarden voor deze beurs. Allereerst moet de student een Amerikaans staatsburger zijn. Ten tweede, moet de student ook in aanmerking komen voor het *Federal Pell Grant Programme*.

De leningen, die door de overheid worden gefinancierd, zien er als volgt uit:

- *Ford Federal Direct Student Loan Programme*: studenten of ouders van de studenten lenen binnen dit programma van de overheid via de instelling waarbij de student ingeschreven staat. Dit programma kent verschillende soorten vormen van leningen, namelijk:
 - o *Stafford Subsidized Loans*: deze leningen worden door de overheid gewaarborgd. Het zijn lange termijn leningen met een lage rentevoet. Deze lening heeft als doelgroep studenten uit de sociaaleconomisch zwakkere groepen. De hoogte hangt af van persoonlijke omstandigheden van de student, zoals of hij uit- of thuiswonend is.
 - o *Stafford Unsubsidized Loans*: deze leningen zijn tevens lange termijn leningen met een lage rentevoet. Deze leningen zijn niet door de overheid gewaarborgd en toegankelijk voor alle studenten.

- *Direct Plus Loans*: deze leningen worden door de overheid gewaarborgd. Het zijn lange termijn leningen met een lage rentevoet. De doelgroep is, anders dan de *Stafford Subsidized Loans*, de ouders van de studenten uit de sociaaleconomisch zwakkere groepen. Sinds 2006 kunnen *postgraduate* studenten ook lenen via dit programma.
- *Direct Consolidation*: door dit deelprogramma kunnen studenten de terugbetaling van de leningen uitstellen voor een bepaalde tijd. Over deze periode van uitstel van betaling wordt wel interest geheven.
- *Federal Family Education and Loan Program*: studenten of ouders van de studenten lenen, net zoals *Ford Federal Direct Student Loan Programme*, binnen dit programma van de overheid via de instelling waarbij de student ingeschreven staat.
 - *Federal Plus Loans*: deze leningen worden door de overheid gewaarborgd. Het zijn lange termijn leningen met een lage rentevoet. De doelgroep is de ouders van de studenten uit de sociaaleconomisch zwakkere groepen, vergelijkbaar met de *Direct Plus Loans*.
 - *Federal Consolidation*: dit is vergelijkbaar met *Direct Consolidation*, de studenten kunnen de terugbetaling van de leningen uitstellen voor een bepaalde tijd. Over deze uitgestelde periode wordt wel interest geheven.
- *Perkins Loans*: deze leningen zijn voor studenten uit de sociaaleconomisch zwakkere groepen. Het rentetarief voor deze leningen is gereduceerd. De leningen worden verstrekt aan instellingen. De instellingen bepalen vervolgens welke studenten voor deze leningen in aanmerking komen. De macht ligt bij de instellingen en dus niet bij de overheid.

Naast deze directe vormen van beurzen en leningen, zijn er ook twee indirecte regelingen te onderscheiden, stelt Jongbloed e.a. (2009). Dit zijn de HOPE credit regeling en de Lifetime Learning Credit regeling. Door deze regelingen kunnen de studenten een belastingvoordeel krijgen. Ze kunnen namelijk een bedrag van hun belastbaar inkomen aftrekken.

Verschillende staten kennen, naast de federale vormen van studiefinanciering, ook nog een aantal andere mechanismen. Deze beurzen worden gefinancierd door de staten zelf en meestal komen alleen studenten in aanmerking die in de staat zelf wonen. Over het algemeen gezien, zijn er drie verschillende typen beurzen te onderscheiden, stelt Jongbloed e.a.(2009):

- Beurzen voor studenten uit een zwakke sociaaleconomische groep van de samenleving. Dit is bedoeld om de toegankelijkheid te bevorderen en gericht op de participatie van de armste studenten.
- Beurzen gebaseerd op de academische prestaties van de student.
- Beurzen om studenten te ondersteunen waarbij de academische prestaties achterblijven.

3.6 Vergelijking van de systemen met Nederland

De systemen in Australië en Engeland zijn ongeveer vergelijkbaar en zijn herkenbaar als een sociaal leenstelsel. Duitsland lijkt in een aantal opzichten op het huidige Nederlandse systeem. Verenigde Staten kent een aantal verschillende beurzen en leningen systemen, maar deze zijn meestal bedoeld voor studenten uit een sociaaleconomische zwakkere groepen van de samenleving.

Barr (1998) stelt dat er een aantal nadelen zijn aan het sociale leenstelsel, zoals ingevoerd in Australië. Door de invoering van het sociale leenstelsel is er geen extra geld vrij gekomen op de korte termijn. Als het slecht gaat met de economie, is dit dus geen oplossing voor de korte termijn. Een mogelijk ander nadeel is de afname van toegankelijkheid. Dit is waarneembaar in Engeland, maar in Australië is dit niet het geval. Een ander nadeel is dat de terugbetaling niet op het inkomen is gebaseerd, maar meer georganiseerd is als een hypotheek. Dit wordt door de auteur als sociaal onredelijk gezien. Barr (1998) stelt tevens dat het erg duur is om een sociaal leenstelsel te implementeren. Zo zijn de administratiekosten hoger dan bij een studiefinancieringssysteem.

Doordat er geen extra geld terecht gekomen is bij de universiteiten, is de kwaliteit ook niet verbeterd. Tevens vindt Barr (1998) het een probleem dat er helemaal geen privaat geld wordt gemobiliseerd.

Australië heeft een groot voordeel in vergelijking met Engeland, stelt Barr in 1998. In Australië hebben universiteiten zelf de vrijheid om hun zaken te regelen, dit komt door het collegegeld differentiatie, de typen opleidingen die zij aanbieden en de hoeveelheid studenten die de Australische universiteiten toelaten. Engeland heeft in 2006 collegegeld differentiatie ingevoerd. Hierdoor is het systeem van Engeland verbeterd.

Mocht in Nederland een sociaal leenstelsel worden ingevoerd, zal er rekening gehouden moeten worden met de nadelen. Tevens zal er eventueel gekeken moeten worden naar differentiatie in het collegegeld.

De verandering in de *BAfög* in Duitsland had een klein positief effect op het aantal inschrijvingen. Helaas is dit effect niet significant. Het doel van deze veranderingen was om meer inschrijvingen te creëren. Helaas is dit niet gelukt, althans statisch gezien. Dit was dus een inefficiënte maatregel. Dit impliceert voor Nederland dat een verhoging van de aanvullende beurs niet een goed idee is. Het heeft namelijk geen significant effect.

In de Verenigde Staten, in vergelijking met Nederland en alle eerder genoemde landen, wordt een meer private investering verwacht van de student. Door middel van beurzen en leningen kan de student zijn studie bekostigen, mits de student voor deze regelingen in aanmerking komt. De belangrijkste zorg voor de beleidsmaker in de Verenigde Staten is niet de toegankelijkheid, maar de kwaliteit van het gegeven onderwijs en de bijbehorende bijdrage aan de economie, stelt Barr (1993). Dit komt door de geringe publieke middelen die worden geïnvesteerd en geen beperkingen aan de aanbodzijde.

3.7 Conclusie

In dit hoofdstuk hebben we diverse systemen besproken van de landen Australië, Engeland, Duitsland en de Verenigde Staten. In deze conclusie zullen de systemen per land kort worden samengevat. De vergelijking met het huidige Nederlandse systeem zal eveneens samengevat worden.

Australië kent sinds 1989 een sociaal leenstelsel, genaamd *Higher Education Contribution Scheme (HECS)*. Dit systeem is ingevoerd om het collegegeld te bekostigen. Diverse onderzoeken wijzen uit dat door de invoering van het *HECS* de deelname niet is afgenomen. De private bijdragen is wel toegenomen van 0% naar 23%. In 1997 werd er differentiatie toegepast bij het collegegeld. Hierdoor ontstonden er 3 banden. Het percentage van private bijdragen liep op naar 37%. Voor de kosten voor levensonderhoud is een apart financieringssysteem, namelijk het *student maintenance system*.

In Engeland verschilde het collegegeld heel erg tussen opleidingen en onderwijsinstellingen. De bedragen lagen tussen de £1.300 en £5.000. Dit bedrag werd vergoed door de *Local Education Authority (LEA)*. Vanaf het academische jaar 1998-1999 werd er een uniform bedrag ingevoerd, toentertijd van £1.000, voor het collegegeld. In dat jaar werden ook de beurzen afgeschaft, op de zogenoemde *access and hardship funds* na. Het studielening programma bleef bestaan. Een gedeelte van de studenten komt wel in aanmerking om een gedeelte of het volledige bedrag van het collegegeld vergoed te krijgen. De toetsing wordt uitgevoerd door de *LEA*. Vanaf 2006 kunnen universiteiten een variabel collegegeld heffen tot een jaarlijks bepaald maximum. Door de introductie van deze gedifferentieerde collegegelden is het gemiddelde geleende bedrag verdrievoudigd, stelt Jongbloed e.a. (2009).

In Duitsland was het voor 2005 bij wet verboden om collegegeld te heffen voor reguliere studenten. Na de afschaffing van de wet, voerde 7 van de 16 staten collegegeld in voor reguliere studenten. Studenten hebben in Duitsland recht op studiefinanciering om zo een gedeelte van de kosten van het levensonderhoud te bekostigen. De ondersteuning van de overheid heet de *BAfög (Bundesausbildungsförderungsgesetz)*. Tot 1990 was de studiefinanciering een renteloze lening. Vanaf 1990 kwam hier verandering in. De helft van de studiefinanciering bestond vanaf toen uit een gift en de andere helft was een renteloze lening.

De verantwoordelijkheid van het hoger onderwijs is in de Verenigde Staten aan de individuele staten. De kosten van het onderwijs, oftewel het collegegeld, verschillen erg. Niet alleen tussen de colleges en universiteiten, maar ook tussen de universiteiten onderling. De federale overheid heeft wel een belangrijke rol bij het studiefinancieringssysteem. Er zijn diverse beurzen en leningen te onderscheiden die door de overheid worden gefinancierd. Deze zijn vooral gericht op studenten uit sociaaleconomische zwakkere groepen van de samenleving. Verschillende staten kennen, naast de federale vormen van studiefinanciering, ook nog een aantal zelfstandige beurzen.

De systemen in Australië en Engeland zijn ongeveer vergelijkbaar en zijn herkenbaar als een sociaal leenstelsel. Duitsland lijkt in een aantal opzichten op het huidige Nederlandse systeem. Verenigde Staten kent een aantal verschillende beurzen en leningen systemen.

Mocht in Nederland een sociaal leenstelsel worden ingevoerd, zal er rekening gehouden moeten worden met de nadelen. Tevens zal er eventueel gekeken moeten worden naar differentiatie in het collegegeld.

4. Overzicht studiefinancieringssysteem

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zal het huidige studiefinancieringssysteem worden besproken zoals opgesteld staat in de Wet op de Studiefinanciering (WSF). Er zal allereerst ingegaan worden op de geschiedenis van het systeem en de belangrijkste wijzigingen. Daarna zal de werking van het systeem worden uitgelegd. Hierin wordt ook ingegaan op de voorwaarde waaraan de student moet voldoen om studiefinanciering te ontvangen.

4.2 Geschiedenis¹⁹

Tot de jaren '50 was er in Nederland nauwelijks enige vorm van beurzenbeleid. Alleen studenten met een hele hoge intelligentie kwamen in aanmerking voor een beurs. In 1949 kwam commissie-Reinink met een rapport over het hoger onderwijs. Hierin werd gesteld dat het collegegeld, wat tot dan toe betaald moest worden, gehandhaafd moest blijven. De commissie stelden tevens dat er studietoelage moest komen voor studenten uit een zwakke sociaaleconomische groep van de samenleving. Op basis van het inkomen en vermogen van de ouders werd getoetst of studenten in aanmerking kwamen voor een toelage.

In 1951 werd het advies over de studietoelagen van de commissie-Reinink overgenomen. Zodoende ontstond de commissie voor Rijksstudietoelagen. De zogenoemde '*onvermogene jongeren van zeer goede studieaanleg*' die tevens aan '*redelijke eisen van algemene ontwikkeling en beschaving*' voldeden kwamen in aanmerking voor een toelage. Als de studieprestaties heel goed waren, werd de toelage omgezet in een beurs.

In 1956 wordt door de Commissie-Rutten gesteld dat studieleningen niet wenselijk zijn. Er wordt gesteld dat de verantwoordelijkheid van het betalen van de studie bij de ouders ligt. Renteloze voorschotten aan studenten, van wie de ouders de studie niet kunnen betalen, moest de oplossing zijn. De studenten moesten wel ruime voldoende halen voor toetsen om in aanmerking te komen voor de toelage.

¹⁹ Looper, Han de, Elisabeth Pietermaat, Rian van de Schoot, Maarten Stienen, 1997. *Pieken & dalen: de feiten over studiefinanciering in het hoger onderwijs*. Utrecht: Interstedelijk Studenten Overleg (ISO)

In 1966 bepleitte de Nederlandse Studenten Raad dat de student financieel onafhankelijk bekeken moest worden ten opzichte van zijn ouders. De commissie-Andriessen (of commissie Studiefinanciering Wetenschappelijk Onderwijs) werd in het leven geroepen. Deze commissie boog zich over 2 kernvragen, namelijk:

- Wie moet de kosten van het wetenschappelijk onderwijs betalen? Zijn dit de studenten, zijn ouders en/of de maatschappij en waarom?
- Moeten studenten collegegeld betalen voor het volgen van onderwijs?

Volgens de commissie moest een financieringsstelsel voldoen aan de volgende algemene eisen:

- Het mag geen instrument worden om de toeloop naar de verschillende studierichtingen te reguleren.
- Het mag niet gebruikt worden voor (verbetering van) de selectie in het onderwijs.
- Het moet voor HBO en WO een algemene vorm hebben.
- Het moet continuïteit in de financiering waarborgen, eenvoudig en overzichtelijk zijn en rechtszekerheid verschaffen.²⁰

De commissie kwam met drie alternatieven voor het financieringsstelsel. Dit omdat de meningen binnen de commissie verdeeld waren. De commissie stelde tevens dat de studie als arbeid gezien moest worden. Daarom pleitten de commissie voor een studieloon.

Na diverse adviezen van verschillende andere commissies werd het begin gelegd aan een nieuw stelsel van studiefinanciering. In een brief op 26 juli 1984 presenteerde de toenmalige minister Deetman een aantal hoofdlijnen voor het stelsel. In deze nota worden vijf verschillen aangegeven ten opzichte van het op dat moment geldende stelsel. Deze verschillen gelden voor de studenten van 18 jaar en ouder. Deze punten worden weergegeven in het boek van de Looper e.a. (1997):

1. De schakel 'ouder-student' die in de kinderbijslag aanwezig was, wordt weggenomen. Daardoor wordt de zelfstandigheid van de student vergroot en het rangorde-effect van de kinderbijslag geëlimineerd;
2. De verschillende geldstromen (kinderbijslag en rijksstudietoelage of tegemoetkoming in de studiekosten) worden gebundeld;

²⁰ Looper, Han de, Elisabeth Pietermaat, Rian van de Schoot, Maarten Stienen, 1997. *Pieken & dalen: de feiten over studiefinanciering in het hoger onderwijs*. Utrecht: Interstedelijk Studenten Overleg (ISO)

3. Het is afgelopen met de onderlinge beïnvloeding van kinderbijslag en studietoelagen;
4. Er ontstaat door de punten 1. t/m 3. een grotere eenvoud en doorzichtigheid;
5. Studerenden buiten het WO en het HBO worden niet meer ongelijk behandeld.

Na een debat met de Tweede Kamer werden hieraan de volgende twee punten nog toegevoegd:

6. Het nieuwe stelsel kent een goede rechtsbescherming
7. Het nieuwe stelsel kent een adequate terugbetalingsregeling.

Aan de hand van bovenstaande punten werd de Wet op de Studiefinanciering (WSF) opgesteld. Deze wet werd goedgekeurd door de Tweede Kamer in februari 1986. In oktober 1986 werd de wet van kracht. De drie belangrijkste doelstellingen van deze wet waren:

- De toegankelijkheid van het onderwijs waarborgen en bevorderen;
- Een grotere zelfstandigheid van de student ten opzichte van zijn ouders bewerkstelligen;
- Het bevorderen van eenvoud en uitvoerbaarheid.²¹

Bij dit systeem krijgt elke student een maandelijks basisbeurs, eventueel aangevuld met een zogenoemde aanvullende beurs. Er is tevens een mogelijkheid om een maximumbedrag bij te lenen. De rente van de studieleningen lag, bij invoering van de WSF, op een half procentpunt onder de rente op de staatsleningen. Iedere student had recht op zes jaar studiefinanciering, mits de student studeerde natuurlijk. De precieze werking van de WSF zal in de volgende paragraaf uitgelegd worden.

Bij de intrede van de WSF werden er veel fouten gemaakt. Er werd te veel of te weinig of zelfs geen studiefinanciering uitgekeerd. Ook mensen die geen recht hadden op studiefinanciering kregen soms geld uitgekeerd. Het systeem bleek toch niet zo eenvoudig te zijn, wat vooraf wel als doel werd gesteld. Sinds de invoering van de WSF heeft de wet veel wijzigingen gehad. In 1996 stond de teller al op 55.

²¹ Looper, Han de, Elisabeth Pietermaat, Rian van de Schoot, Maarten Stienen, 1997. *Pieken & dalen: de feiten over studiefinanciering in het hoger onderwijs*. Utrecht: Interstedelijk Studenten Overleg (ISO)

In 1988 werd de eerste grote wijziging doorgevoerd. Door de Harmonisatiewet wordt de inschrijvingsduur gesteld op zes jaar. De inschrijvingsduur is de tijd dat de student ingeschreven mag staan aan een hoger onderwijsinstelling. De inschrijvingsduur wordt hierdoor gelijkgesteld aan de studiefinancieringsduur.

In 1991 volgen nog een aantal grote wijziging. De Ov-studentenkaart wordt ingevoerd. Tot dat moment kent de WSF een ingewikkeld systeem van reiskostenvergoedingen. Hierdoor wordt de wet iets vereenvoudigd. Door de Ov-studentenkaart kunnen studenten onbeperkt reizen, maar de beurs wordt wel verlaagd met de waarde van de kaart (in 1991 f 62,50). De student is verplicht om de Ov-studentenkaart af te nemen. Dit stuitte op protesten van veel studenten.

In augustus 1991 treedt de Heroriëntering Studiefinanciering in werking. Studenten kunnen vanaf dat moment nog maar studiefinanciering ontvangen naar het aantal jaar dat de studie duurt plus 1 jaar. Voor bijvoorbeeld de studie economie, komt dit neer op 5 jaar studiefinanciering in plaats van zes jaar. Er kan nog wel twee jaar geleend worden, mits er nog inschrijvingsduur is. Het collegegeld zal tevens vanaf het jaar 1991 vijf jaar lang stijgen met f 100, - per jaar. Studenten uit een zwakke sociaaleconomische groep van de samenleving werden hiervoor gecompenseerd door middel van de verhoging van de aanvullende beurs. Alle studenten kunnen via een collegegeldkrediet de verhoging van het collegegeld bijlenen.

In 1992 werden er nog een aantal wijzigingen, onder de noemer Heroriëntering Studiefinanciering, doorgevoerd. De rente van de leningen gaan omhoog naar een kostendekkend tarief. Dit wordt gesteld op 2,15 procentpunt hoger dan de rente op staatsleningen. De renteberekening begint ook al tijdens de studie, in plaats van na de afloop van de studie.

Na deze wijzigingen was het nog niet klaar met veranderingen. In 1993 verscheen de notitie Vereenvoudiging Studiefinanciering. Hierin stonden veel veranderingen in, waaronder de tempobeurs, de week- en weekend Ov-studentenkaart en het voorgestelde STOEB (Student op Eigen Benen). Deze wet werd in januari 1995 door de Tweede Kamer goedgekeurd. Door deze wet werd de basisbeurs voor zowel uitwonende studenten als thuiswonende gekort. Studenten uit een zwakke sociaaleconomische groep van de samenleving werden gecompenseerd hiervoor door middel van de verhoging van de aanvullende beurs. Studenten mogen tevens maximaal f15.000, - bijverdienen. Dit heeft dan geen effect op de hoogte van hun beurs. Tevens werd het collegegeld weer verhoogd met f500, -. Dit gebeurde wel in drie etappes, onder de voorwaarde dat de kwaliteit en studeerbaarheid van de opleidingen werd verbeterd.

In maart 1996 vind de laatste meest ingrijpende verandering plaats. Dit is de zogenoemde prestatiebeurs. De prestatie van de student wordt hierdoor op twee momenten getest. Allereerst wordt er gekeken naar de prestaties aan het einde van het eerste jaar dat gestudeerd is. Als tweede wordt gekeken of de student de studie afgerond heeft binnen een bepaalde periode. Als de prestaties goed zijn en de studie binnen de cursusduur plus 2 jaar wordt afgerond, wordt de studiefinanciering omgezet van een lening naar een gift. Op dit moment is deze periode langer, namelijk 10 jaar, de zogenoemde diplomatermijn. Dit zal in de volgende paragraaf uitgebreider worden besproken.

4.3 Effecten van wijzigingen op toegankelijkheid ²²

De verwachting was dat na de invoering van de WSF in 1986 de toegang en de deelname van studenten vergroot zou worden, stelt Vossensteyn (2008). Dit was niet een van de beoogde doelen van de overheid. Het doel van de WSF was namelijk om gelijke toegang te bieden voor alle studenten, ongeacht hun achtergrond. Er wordt tevens gesteld dat er geen duidelijke relatie is tussen de veranderingen in het studiefinancieringssysteem (invoering van de WSF) en de samenstelling van de studenten, op basis van hun achtergrond.

²² Vossensteyn, Hans. 2008. "Student financing in the Netherlands: from generosity to cost-sharing-facts, perceptions and effects", *CHEPS (Center for Higher Education Policy Studies)*.

De wijzigingen in de jaren '90 hebben geen verschuivingen teweeg gebracht, op het vlak van toegankelijkheid, bij de studenten, stelt Vossensteyn(2008). De verwachting was dat de geleidelijke verandering in de verdeling van de kosten een effect zou hebben op de deelname aan het hoger onderwijs en de studiekeuze. Immers, de kosten werden deels verschoven naar de ouders en de student. Dit was niet duidelijk het geval. Er waren slechts enkele tendensen waar te nemen.

Bij de introductie van de prestatiebeurs was er wel een kleine cultuur schok waar te nemen. In eerste instantie nam het aantal eerstejaars voor universiteiten af. Sommige (potentiële) studenten stelden het studeren tijdelijk uit of gingen een HBO studie volgen in plaats van een WO studie. Na een aantal jaar waren deze twee trends niet meer waar te nemen. De traditionele inschrijvingspatronen verschenen weer.

Een tweede interessante ontwikkeling is dat het aantal leningen aanzienlijk is gedaald. Dit ondanks de toenemende nadruk in de jaren '90 die kwam te liggen op een lening door de wijzigingen in de WSF. In 1991 had 40% van de studenten een lening. In 1997 was dit nog maar 15%. De reden hiervoor is de verandering in rentebeleid in het jaar 1992. Voorheen was er geen rente geheven, vanaf 1992 wel. De student gaf de voorkeur aan een parttime baan in plaats van een lening, stelt Vossensteyn (2008).

Over de veranderingen in de hoogte van het collegegeld zijn de studies overeenstemmend. Een stijging van het collegegeld heeft geen impact op de inschrijvingspatronen. De toegankelijkheid wordt dus niet aangetast. Dit impliceert dat het keuzegedrag inelastisch is. Een heel aanzienlijk collegegeld heeft zelfs nauwelijks effect op de inschrijvingen, behalve voor studenten uit lagere sociaaleconomische klassen. Bij een verhoging of verlaging van het collegegeld met €450, - zullen de studenten hun voorkeur niet wijzigen.

4.4 Werking van het systeem²³

Het bedrag wat maandelijks wordt uitbetaald is gebaseerd op drie onderdelen:

- Een normbedrag voor de kosten van het levensonderhoud;
- Een tegemoetkoming in de kosten van het lesgeld;
- Een reisvoorziening.²⁴

Dit zijn de zogenoemde kosten voor de student. De overheid gaat er vanuit dat er drie financieringsbronnen zijn voor deze kosten, namelijk de overheid, ouder(s) en een eigen bijdrage van de student door bijvoorbeeld een bedrag te lenen of er voor te werken.

Er zijn een aantal voorwaarden waar de student aan moet voldoen om studiefinanciering te ontvangen. Deze zijn als volgt:

- De student moet in het bezit zijn van de Nederlandse nationaliteit;
- De student moet ouder zijn dan 18 jaar;
- De student moet jonger zijn dan 30 jaar op het moment dat de studiefinanciering wordt aangevraagd en op het moment dat er voor het eerst recht op is;
- De student moet een voltijd of duale opleiding volgen in het hoger onderwijs.

MBO studenten komen ook in aanmerking voor studiefinanciering, maar deze worden voor deze scriptie buiten beschouwing gelaten. Studenten zonder Nederlandse nationaliteit kunnen tevens ook studiefinanciering ontvangen, maar dit wordt ook bij deze scriptie buiten beschouwing gelaten. Mensen van Aruba, Curaçao, Sint-Maarten of Caribisch Nederland, die in Nederland komen studeren, kunnen ook studiefinanciering ontvangen. De aanvraag procedure is voor hen alleen anders dan voor Nederlandse studenten.

²³ Dienst Uitvoering Onderwijs: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. 2011. Alles over studiefinanciering: voor studenten en afgestudeerden. *Ib-groep.nl*, www.ib-groep.nl/Images/2617_tcm7-13447.pdf (Gedownload op 23 juni 2011).

²⁴ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. 2011. Wet Studiefinanciering 2000. [Wetten.overheid.nl](http://wetten.overheid.nl), 23 mei, http://wetten.overheid.nl/BWBR0011453/geldigheidsdatum_23-05-2011 (Gedownload op 10 juni 2011).

De studiefinanciering bestaat uit een aantal onderdelen, namelijk:

- De basisbeurs;
- De aanvullende beurs;
- Het studentenreisproduct, oftewel Ov-studentenkaart;
- Een lening;
- Het collegegeld krediet.

Studiefinanciering: maandbedragen in euro's				
	thuiswonend		uitwonend	
Periode	jan t/m aug 2011	sep t/m dec 2011	jan t/m aug 2011	sep t/m dec 2011
Basisbeurs	€ 95,61	€ 95,61	€ 266,23	€ 266,23
Aanvullende beurs	€ 221,00	€ 222,84	€ 240,92	€ 242,76
Studentenreisproduct	€ 136,00	€ 136,00	€ 136,00	€ 136,00
Lening	€ 287,54	€ 285,70	€ 287,54	€ 285,70
Collegegeldkrediet	€ 139,33	€ 142,75	€ 139,33	€ 142,75
Totaal (maximaal)	€ 879,48	€ 882,90	€ 1.070,02	€ 1.073,44
Leenfase	€ 853,16	€ 853,16	€ 853,16	€ 853,16
rente	1.5% op jaarbasis			

Tabel 1: overzicht bedragen studiefinanciering ²⁵

De studiefinanciering kan geheel of gedeeltelijk de vorm aan nemen van een gift, een prestatiebeurs of een lening. De bedragen die maximaal ontvangen kunnen worden, staan in bovenstaande tabel.

Er wordt door de overheid vanuit gegaan dat student naast zijn studie werkt of een bedrag leent. Er zit wel een maximum aan het bedrag wat de student mag verdienen, om nog steeds studiefinanciering te krijgen. Voor 2011 is dit bedrag €13.215,83. Het gaat hier om het verzamelinkomen of het belastbaar loon. Er zijn wel een aantal uitkeringen en toeslagen die niet mee tellen bij de bijverdienregeling. Er kan gedacht worden aan een uitkering op grond van de Wet werk en bijstand, een uitkering van de Algemene nabestaandenwet, huur- en zorgtoeslag.

²⁵ Dienst Uitvoering Onderwijs: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. 2011. Alles over studiefinanciering: voor studenten en afgestudeerden. *Ib-groep.nl*, www.ib-groep.nl/Images/2617_tcm7-13447.pdf (Gedownload op 23 juni 2011).

De basisbeurs, de aanvullende beurs en het studentenreisproduct vallen onder de prestatiebeurs. De verschillende onderdelen van de studiefinanciering zullen hieronder besproken worden. Tevens zullen de voorwaarden besproken worden van de prestatiebeurs.

4.3.1 De basisbeurs

Elke student heeft recht op een basisbeurs. Er wordt onderscheid gemaakt tussen uitwonende en thuiswonende studenten. De bedragen voor deze twee groepen verschillen. De uitwonende student krijgt namelijk €266,23 per maand, de thuiswonende studenten ontvangt €95,61 per maand.

Studenten die voor een kind zorgen, waarvoor aanspraak gemaakt kan worden op kinderbijslag, komen in aanmerking voor een toeslag op de basisbeurs. Deze studenten kunnen een van de volgende twee toeslagen ontvangen: de eenoudertoeslag en de partnertoeslag.

4.3.2 De aanvullende beurs

De aanvullende beurs is onder andere afhankelijk van het inkomen van de ouders van de student. Deze beurs is bedoeld voor de studenten uit een zwakke sociaaleconomische groep van de samenleving. Het inkomen van de ouders is niet het enige criterium. De aanvullende beurs hangt ook af van de eventuele studieschuld die de ouders van de student nog moeten terugbetalen, het aantal kinderen van de ouders die tevens een aanvullende beurs ontvangen en het aantal kinderen dat de ouders van de student moeten onderhouden en verzorgen.

DUO bepaalt aan de hand van de ingeleverde documenten en inkomensgegevens van de ouders (verstrekkt door de Belastingdienst) een bedrag voor de ouderbijdrage. Dit bedrag is wat de ouders zouden kunnen bijdragen aan de studie van de student. De ouders zijn niet verplicht om dit af te dragen aan de student. Dit bedrag komt niet bij het bedrag van de aanvullende beurs, maar kan geleend worden door de student.

Voor de berekening van de aanvullende beurs is het inkomen van de ouders nodig. Zij moeten namelijk het formulier ‘Opgave oudergegevens’ invullen. Mochten de ouders van student niet willen meewerken, kan de student een beroep doen op de regeling ‘weigerachtige ouders’. Er zijn dan twee mogelijkheden. Allereerst, kan de student DUO verzoeken om het inkomen van de ouder(s) op te vragen. Als tweede, kan het inkomen van de ouders buiten beschouwing worden gelaten bij het berekenen van de aanvullende beurs. Aan het buiten beschouwing laten van het inkomen, zijn wel een aantal voorwaarden. Dit kan leiden tot een zware en moeilijke procedure.

4.3.3 *Het studentenreisproduct*

Het studentenreisproduct is het laatste onderdeel van de prestatiebeurs. Dit reisabonnement is geldig in trein, bus, metro en tram. Studenten kunnen kiezen voor een week- of weekendabonnement. Elk abonnement heeft zijn eigen voordelen. Het bedrag van het studentenreisproduct is €136,- per maand. Dit moet eventueel terug betaald worden, als niet wordt voldaan aan de voorwaarden van de prestatiebeurs. Studenten kunnen er voor kiezen om geen abonnement af te nemen. Dit doen ze door geen reisproduct op de Ov-chipkaart te laten zetten.

Het recht op het studentenreisproduct vervalt als:

- De student stopt met studeren;
- De student zijn maximale studiefinancieringrechten heeft gebruikt;
- De student een nieuwe studie gaat volgen, waardoor de student geen recht meer heeft op studiefinanciering;
- De student te veel heeft bijverdient.

In deze gevallen is de student zelf verantwoordelijk om zijn reisproduct stop te zetten. Mocht dit te laat gebeuren wordt, per halve kalendermaand, een bedrag in rekening gebracht.

Voor studenten die extra reiskosten maken, komen eventueel in aanmerking voor een vergoeding. Hierbij zijn voorwaarden waaraan voldoen moet worden. Nederlandse studenten die in het buitenland studeren kunnen eventueel ook in aanmerking komen voor een reiskostenvergoeding.

4.3.4 *Voorwaarden prestatiebeurs*

De prestatiebeurs wordt in eerste instantie uitgekeerd in de vorm van een lening. Pas als de student voldoende heeft gepresteerd, wordt de lening omgezet in een gift. Onder voldoende presteren wordt bedoeld afstuderen in de diplomatermijn. De diplomatermijn is een termijn van tien jaar. Deze termijn gaat in op het moment dat de student voor het eerst de prestatiebeurs ontvangt.

Als er binnen de diplomatermijn niet wordt afgestudeerd, moet de prestatiebeurs, waaronder ook het studentenreisproduct, terugbetaald worden. Er is wel een uitzondering: de eerste vijf maanden die worden ontvangen van de aanvullende beurs is altijd een gift.

Elke student heeft recht op vier jaar prestatiebeurs. Als studie langer duurt, bijvoorbeeld geneeskunde, is de termijn verlengd. Zo krijgt een geneeskunde student zes jaar een prestatiebeurs. Studenten met een handicap of ziekte kunnen eventueel twaalf maanden verlenging aanvragen van de studiebeurs.

4.3.5 *Een lening*

Bovenop de basis- en aanvullende beurs kan er een maximaal bedrag geleend worden bij DUO. Dit bedrag is gesteld op €287,54 (voor de periode januari tot en met augustus 2011). Het is tevens ook mogelijk om een lager bedrag te lenen. Dit is te bepalen door de student zelf. De lening staat los van de studieresultaten van de student. Het af betalen van de lening gebeurt nadat de studie is afgerond. Over de lening betaal je een bedrag van 1,5% rente op jaarbasis.

Als het recht op de prestatiebeurs is afgelopen, kan de student ervoor kiezen om nog drie jaar te lenen. Dit geldt alleen voor voltijdstudenten. Deze periode wordt ook wel de leenfase genoemd en het maximale te lenen bedrag is €879,48 per maand (voor de periode januari tot en met augustus 2011). Als de student gebruik wil blijven maken van het studentenreisproduct, kan er gekozen worden voor een nul euro lening. Dit studentenreisproduct kan nog drie jaar doorlopen, bovenop de periode van de prestatiebeurs.

De terugbetalingperiode begint op 1 januari volgend op de einddatum van je recht op studiefinanciering. Deze periode begint wel met een aanloofase van twee jaar. De ex-student hoeft dan nog niet af te betalen, dit mag natuurlijk al wel. In deze aanloofase wordt wel rente gerekend. Hierdoor stijgt de lening dus wel. De aflofase duurt (maximaal) 15 jaar. Het maandbedrag van de aflossing hangt af van de hoogte van de schuld en de rente. Het maandbedrag wordt vastgesteld door de totale schuld inclusief berekende rente te delen door 180 maanden. Het maandbedrag heeft wel een minimum van €45,41. Mocht het maandbedrag te hoog zijn, kan de ex-student een verzoek indienen om het bedrag te verlagen. Men kan ook een hoger bedrag aflossen. Dit bedrag staat los van het maandbedrag.

De schuld kan eventueel worden kwijtgescholden als er na afloop van de aflofase van 15 jaar een restant is van de schuld. Er zitten wel twee voorwaarden aan:

- Het verlaagde maandbedrag (berekend op grond van het inkomen) is tot het einde van de aflofase lager dan het maandbedrag dat berekend zou zijn zonder dat met het inkomen rekening gehouden wordt én
- Het inkomen van de partner telt steeds mee bij de berekening van het verlaagde maandbedrag.

4.3.6 *Het collegegeld krediet*

Naast de eerder genoemde lening, kan de student een extra bedrag bijlenen in de vorm van het collegegeld krediet. Dit bedrag is bedoeld om de student te helpen bij het betalen van het collegegeld. Het collegegeld krediet wordt per maand uitbetaald. MBO studenten komen niet in aanmerking voor dit krediet.

De onderwijsinstelling bepaalt wat voor soort collegegeld er betaald moet worden: wettelijk of instellingscollegegeld. Het instellingscollegegeld is maximaal vijf keer zo groot als het wettelijk collegegeld. Aan de hand van de hoogte van het collegegeld wordt het bedrag van het collegegeld krediet bepaald. Dit bedrag kan nooit hoger zijn dan het bedrag dat betaald moet worden aan collegegeld.

4.5 Conclusie

In dit hoofdstuk hebben we de geschiedenis bekeken van het studiefinancieringssysteem. Tot de jaren '50 was in Nederland bijna geen sprake van beurzenbeleid. In 1949 adviseerde commissie-Reinink toelagen voor studenten uit een zwakke sociaaleconomische klasse. In 1966 werd er door de Nederlandse Studenten raad bepleit dat de student financieel onafhankelijk bekeken moet worden ten opzichte van zijn ouders. In 1984 presenteert de minister Deetman de hoofdlijnen van een nieuw studiefinancieringssysteem. Hier uit volgt de Wet op Studiefinanciering (WSF). Deze is vanaf oktober 1986 van kracht. De drie belangrijkste doelstellingen waren de toegankelijkheid, zelfstandigheid van de student en het bevorderen van uitvoerbaarheid en eenvoud. In de jaren die erop volgen zijn er veel wijzigingen. Na tien jaar stond de teller al op 55. De belangrijkste wijzigingen zijn de Harmonisatiewet, invoeren van de Ov-studentenkaart en de Heroriëntering Studiefinanciering

De wijzigingen in de jaren '90 hebben geen duidelijke verschuivingen te weeg gebracht op grond van toegankelijkheid. Er was wel een tijdelijke verandering in inschrijvingspatronen waar te nemen in de beginjaren na de invoering van de prestatiebeurs. Het aantal leningen is gedaald in de loop van jaren. Dit komt door de invoering van het rentebedrag. Het keuzegedrag van studenten is inelastisch. Verhogingen of verlagingen van het collegegeld hebben geen impact op inschrijvingspatronen.

Bij het huidige studiefinancieringssysteem in Nederland krijgt elke student een maandelijkse basisbeurs, eventueel aangevuld met een zogenoemde aanvullende beurs. Er is tevens een mogelijkheid om een maximumbedrag bij te lenen. De studiefinanciering bestaat uit een aantal onderdelen, namelijk de basisbeurs, de aanvullende beurs, het studentenreisproduct, een lening en het collegegeld krediet. De basisbeurs, de aanvullende beurs en het studentenreisproduct vallen onder de zogenoemde prestatiebeurs. Elke student heeft recht op 4 jaar prestatiebeurs. Als studie langer duurt, bijvoorbeeld geneeskunde, is de termijn verlengd. De prestatiebeurs wordt in eerste instantie uitgekeerd in de vorm van een lening. Pas als de student voldoende heeft gepresteerd, wordt de lening omgezet in een gift. Nadat het recht op prestatiebeurs is afgelopen, kan er eventueel nog drie jaar geleend worden. Over de lening betaal je een bedrag van 1,5% rente op jaarbasis.

5. Overzicht sociaal leenstelsel

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zal het voorgestelde sociaal leenstelsel in de masterfase worden besproken. Het wetsvoorstel wordt besproken in het document ‘studeren is investeren’, afkomstig van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (MOCW). Vanaf 1 augustus 2012 zal het sociale leenstelsel van kracht worden. Er zal ingegaan worden op de discussie die in de afgelopen jaren is gehouden over van het systeem. De standpunten van de Nederlandse politieke partijen zullen ook besproken worden.

5.2 Ontwikkeling in sociaal leenstelsel

De discussie over een sociaal leenstelsel wordt al jaren gehouden. In 1956 wordt door de Commissie-Rutten gesteld dat een studielening, oftewel een sociaal leenstelsel, niet wenselijk is. Er wordt gesteld dat de verantwoordelijkheid van het betalen van de studie bij de ouders ligt. Renteloze voorschotten aan studenten, van wie de ouders de studie niet kunnen betalen, moet de oplossing zijn.

In de beleidsagenda van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap in het jaar 2003 wordt opgenomen dat er een commissie onderzoek gaat doen naar een nieuw studiefinanciering stelsel. De redenen hiervoor zijn dat in de jaren ervoor duidelijk is geworden dat het huidige stelsel van studiefinanciering het risico loopt de grenzen van zijn mogelijkheden te overschrijden. Het bestaande studiefinancieringsstelsel lijkt onvoldoende flexibel om nog nieuwe ontwikkelingen te kunnen implementeren zonder dat daarmee de structuur van het stelsel wordt aangetast.²⁶

²⁶ Commissie Uitgangspunten Nieuw Studiefinancieringsstelsel. 2003. *Leren investeren; investeren in leren: een verkenning naar stelsels van studiefinanciering*. Een studie in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen. blz. 7

Voor dit onderzoek wordt commissie Uitgangspunten Nieuw Studiefinancieringsstelsel (CUNS) ingesteld. De commissie is ook wel bekend onder de naam commissie-Vermeend. Deze commissie heeft onder andere als doel om uitgangspunten te formuleren voor een nieuw systeem. Dit systeem moet een aantal dingen in zich hebben, namelijk:

- Meer keuzevrijheid bieden aan de student;
- Voldoende financiële middelen genereren voor de student;
- Internationale mobiliteit ondersteunen van de student;
- Toegankelijkheid van het onderwijs garanderen.²⁷

Op 30 oktober 2003 brengt CUNS verslag uit in het rapport “leren investeren: investeren is leren”. De commissie stelt twee mogelijke stelsels voor, namelijk een sociaal leenstelsel en een combinatiestelsel. Het combinatiestelsel bestaat uit een gift en een lening. De lening is onafhankelijk van het inkomen van de ouders. Een speciale belasting voor hoger opgeleiden (academicibelasting), een sociaal leenstelsel met een afdekkingrisico voor studenten of helemaal afzien van een stelsel zijn voor de commissie geen opties. De voorkeur van de staatssecretaris op dat moment gaat uit naar een combinatiestelsel.²⁸ De commissie stelt wel dat een systeem waarbij alles volledig geleend moet worden niet wenselijk is.²⁹

In het rapport “studeren is investeren: brede heroverwegingen”, wat in 2010 is gepubliceerd door de Inspectie der Rijksfinanciën, wordt een sterktezwakte analyse gehouden over het huidige systeem. Hier wordt ingegaan op drie punten, namelijk de toegankelijkheid, kwaliteit en doelmatigheid. Door de financiële crisis is er een reden bijgekomen voor een eventuele verandering van het systeem. In dit rapport wordt er een lans gebroken voor een sociaal leenstelsel. Bij dit sociale leenstelsel wordt de basisbeurs voor bachelor en masterstudenten omgezet in een lening. De aanvullende beurs blijft wel bestaan voor bachelor studenten.

²⁷ Commissie Uitgangspunten Nieuw Studiefinancieringsstelsel. 2003. *Leren investeren; investeren in leren: een verkenning naar stelsels van studiefinanciering*. Een studie in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen. blz. 8

²⁸ Auteur onbekend. 2003. “Studenten moeten meer kunnen lenen voor studie”. *Studentenkrediet.nl*, 30 oktober, <http://www.studentenkrediet.nl/artikel02.asp> (Gedownload op 25 juli 2011).

²⁹ Bremmer, David. 2003. “Rapport Vermeend goed ontvangen”. *Mareonline.nl*, 6 november, <http://www.mareonline.nl/2003/09/0401.html> (Gedownload op 25 juli 2011).

In het advies van de Commissie Toekomstbestendigheid Hoger Onderwijs Stelsel, ook wel commissie-Veerman (2010), staat dat het huidige onderwijsbestel niet toekomstbestendig is. Op 11 maart 2011 wordt een nieuwe beleidsnotitie gepubliceerd, wederom genaamd “Studeren is investeren”. Dit is een reactie van het MOCW op het advies van commissie-Veerman. Het kabinet kiest op dat moment voor een sociaal leenstelsel in de masterfase en langstudeerders boete. De doelstelling van het kabinet was om het rendement te verhogen van het hoger onderwijs. Door de financiële prikkel die van de maatregel uitgaat, draagt dit mee tot een betere match tussen student en opleiding, meent het kabinet. De studenten maken door deze prikkel een bewustere studiekeuze en kunnen hun eigen studievoortgang beter bewaken.³⁰

5.3 Standpunten Nederlandse politiek³¹

Het huidige kabinet bestaat uit de partijen VVD en CDA, met gedoogsteun van de PVV. Dit kabinet heeft dus stappen gezet in een sociaal leenstelsel in de masterfase en een langstudeerders boete. De langstudeerders boete stond in het CDA verkiezingsprogramma. De VVD was voorstander van een sociaal leenstelsel voor de masterfase.

De ChristenUnie wil het huidige studiefinancieringssysteem niet veranderen. PvdD wilt dit eveneens niet. De PVV deelt deze mening, deze partij is vooral bang voor het aantasten van de toegankelijkheid. SP wil het systeem ook niet veranderen en daarbij ook de aanvullende beurs verhogen. Zodoende wordt de toegankelijkheid hiermee nog meer verhoogd, meent de SP.

D66 wil op termijn de basisbeurs vervangen door een sociaal leenstelsel. Zij stellen wel de voorwaarde dat de vrijgekomen gelden worden geïnvesteerd in verbetering van de kwaliteit van het hoger onderwijs. Voorbeelden die aangedragen worden als verbetering zijn meer docenten, talentenprogramma's en meer onderzoekbanen. D66 wil tevens dat de terugbetalingstermijn van de lening verlengd wordt van 15 naar 20 jaar.

³⁰ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. 2011. “Beleidsnotitie studiefinanciering: studeren is investeren”. *Rijksoverheid.nl*, 11 maart, <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/richtlijnen/2011/03/14/beleidsnotitie-studiefinanciering-studeren-is-investeren.html> (Gedownload op 10 juni 2011).

³¹ Auteur onbekend. 2011. “Studiefinanciering”. *Politiekoverzicht.nl*, 21 maart, <http://politiekoverzicht.nl/index.php/Studiefinanciering> (Gedownload op 25 juli 2011).

PVDA wil het stelsel, net als D66, inzetten in een sociaal leenstelsel. Deze partij is tevens voor het herinvesteren van het vrij gekomen geld. De terugbetaling van de studielening moet echter plaatsvinden naar draagkracht. De eventuele restschuld aan het einde van de afbetalingstermijn wordt kwijtgescholden.

GroenLinks wil een andere vorm van studiefinanciering waarmee de economische situatie van studenten verbetert. Gemiddeld verdienen hoger opgeleiden veel meer dan mensen die geen HBO of universitair diploma op zak hebben. Daarom is GroenLinks voor een nieuw systeem waarbij de studenten de ontvangen basisbeurs later via de belasting terug betalen. Dit is ook wel bekend als een academicibelasting.

5.4 Werking van het systeem³²

De huidige studiefinanciering wordt niet efficiënt gevonden door de regering. Dit komt door ingewikkelde regelgeving en verouderde en inflexibele uitvoeringsprocessen. Daarom moet het nieuwe stelsel vereenvoudigd worden. De veranderingen brengen ook een financiële opbrengst met zich mee. Het kabinet streeft naar een structurele opbrengst van 150 miljoen op jaarbasis.

De veranderingen zullen worden doorgevoerd zijn als volgt:

- Voor masteropleidingen gaat de basisbeurs over in een sociaal leenstelsel.
- De aanvullende beurs blijft bestaan voor masterstudenten die voldoen aan de gestelde voorwaarden.
- Studenten met kinderen die een toelage ontvangen worden niet gekort.
- Collegegeldkrediet blijft bestaan.
- Het recht op het studentenreisproduct wordt met twee jaar ingekort. Studenten hebben na de nominale studieduur nog maar één jaar recht op het studentenreisproduct.
- De terugbetalingstermijn van lening wordt verlengd van 15 naar 20 jaar. Hiermee wordt de betaalbaarheid verbeterd.
- De prestatiebeurs voor bachelorstudenten kent geen verandering.

³² Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. 2011. "Beleidsnotitie studiefinanciering: studeren is investeren". *Rijksoverheid.nl*, 11 maart, <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/richtlijnen/2011/03/14/beleidsnotitie-studiefinanciering-studeren-is-investeren.html> (Gedownload op 10 juni 2011).

- De voorwaarden van de prestatiebeurs blijven onveranderd. Deze voorwaarden zijn te lezen in paragraaf 4.3.4.

Bachelor- opleiding (nominaal)	Master- opleiding (nominaal) ²	Tot en met eerste jaar vertraging	Tot en met tweede jaar vertraging ³	Tot en met derde jaar vertraging
Basisbeurs				
Aanvullende beurs				
Studentenreisrecht				
Laag collegegeld (basistarief)				
Studielening onder sociale voorwaarden				

Figuur 2: grafisch overzicht van het voorgestelde stelsel ³³

Het voorgestelde stelsel wordt grafisch weergegeven in figuur 2. Alleen masteropleidingen waar recht op studiefinanciering is, zal de aanvullende beurs blijven gelden (verwijzing nummer 2 in figuur 2) Met twee jaar vertraging wordt bedoeld één jaar vertraging bij de bacheloropleiding en één jaar vertraging bij de masteropleiding (verwijzing nummer 3 in figuur 2).

Het kabinet verwacht een aantal ontwikkelingen, namelijk:

- Studie krijgt prioriteit. Door het sociale leenstelsel zullen de studenten bewuster gaan nadenken over nevenactiviteiten, bijverdiensten en de eventuele studievertraging die ze daardoor kunnen oplopen.
- Bewuster kiezen. Studenten maken de keuze voor het volgen van een masteropleiding over het algemeen op inhoudelijke gronden. Het is niet te verwachten dat het wel of niet krijgen van een basisbeurs doorslaggevend zal zijn voor de keuze om al dan niet een masteropleiding te volgen. Het is wel voorstelbaar dat studenten juist vanwege de extra studielening die moet worden aangegaan een betere kosten-batenafweging zullen maken met als effect een bewustere keuze van de vervolgopleiding.

³³ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. 2011. "Beleidsnotitie studiefinanciering: studeren is investeren". *Rijksoverheid.nl*, 11 maart, <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/richtlijnen/2011/03/14/beleidsnotitie-studiefinanciering-studeren-is-investeren.html> (Gedownload op 10 juni 2011). blz. 3

- Vanwege de inhoud blijven studenten voor een meerjarig master kiezen. De keuze voor de master is primair een inhoudelijk gedreven keuze en het behalen van een master is nog steeds een goede investering. Daarbij is het goed om op te merken dat de overheid in veel lange masterstudies al fors investeert. Bij de relatief dure bèta, techniek- en medische opleidingen betaalt de overheid meer dan driekwart van de opleidingskosten. Deze opleidingen bieden goede arbeidsmarktperspectieven.
- Mogelijk andere onderwijs- en begeleidingsvraag van studenten. Het grotere financiële belang van studenten bij de studiekeuze en studievoortgang kan leiden tot vraagverandering bij studenten. Dit kan zowel liggen op het vlak van de studiebegeleiding als op de keuze van alternatieve onderwijstrajecten, zoals deeltijd- en duale masteropleidingen.³⁴

Het kabinet rechtvaardigt deze veranderingen om een aantal redenen. Deze zijn eerder al genoemd, maar worden nogmaals herhaald. Allereerst, omdat de vrijgekomen middelen geherinvesteerd worden in de kwaliteit van het hoger onderwijs. Dit draagt mee aan de ambitie van de regering om tot de top 5 van kenniseconomieën te behoren. Het kabinet staat in de huidige regeerperiode voor de opgave om de overheidsfinanciën weer op orde te brengen. Ten tweede, de financiële prikkel die door de maatregel uitgaat, draagt bij aan een betere match tussen student en opleiding. Studenten zullen een bewustere studiekeuze maken en kunnen hun eigen studievoortgang beter bewaken. Ten derde, is het huidige studiefinanciering door ingewikkelde regelgeving en verouderde en inflexibele uitvoeringsprocessen niet efficiënt als dienstverlening.

5.5 Conclusie

In dit hoofdstuk zijn de ontwikkelingen rond het sociaal leenstelsel besproken. Tevens zijn de veranderingen, voorgesteld door het huidige kabinet, besproken.

³⁴ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. 2011. “Beleidsnotitie studiefinanciering: studeren is investeren”. *Rijksoverheid.nl*, 11 maart, <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/richtlijnen/2011/03/14/beleidsnotitie-studiefinanciering-studeren-is-investeren.html> (Gedownload op 10 juni 2011). blz. 4-5

De discussie over het sociaal leenstelsel wordt al jaren gehouden. De tegenstanders zijn vooral bang voor de toegankelijkheid. De voorstanders zijn van mening daar het stelsel de student meer verantwoordelijkheid krijgt en bewuster een studiekeuze zal maken.

Commissie Uitgangspunten Nieuw Studiefinancieringsstelsel (CUNS), ook wel commissie-Vermeend genoemd, heeft een aantal uitgangspunten geformuleerd voor een nieuw studiefinancieringssysteem. Dit systeem moet een aantal dingen in zich hebben, namelijk:

- Meer keuzevrijheid bieden aan de student;
- Voldoende financiële middelen genereren voor de student;
- Internationale mobiliteit ondersteunen van de student;
- Toegankelijkheid van het onderwijs garanderen.³⁵

In het advies van de Commissie Toekomstbestendigheid Hoger Onderwijs Stelsel, ook wel commissie-Veerman (2010), staat dat het huidige onderwijsbestel niet toekomstbestendig is. Op 11 maart 2011 wordt een nieuwe beleidsnotitie gepubliceerd als reactie van het MOCW op het advies van commissie-Veerman. Hierin staan de voorgestelde veranderingen van het kabinet voor het studiefinancieringssysteem.

De belangrijkste veranderingen zijn als volgt. Voor masteropleidingen vervalt de basisbeurs en wordt deze omgezet in een sociaal leenstelsel. De aanvullende beurs voor masterstudenten blijft bestaan. De prestatiebeurs voor bachelorstudenten kent geen verandering. Het recht op het studentenreisproduct wordt met twee jaar ingekort. Studenten hebben na de nominale studieduur nog maar één jaar recht op het studentenreisproduct. De terugbetalingstermijn van lening wordt verlengd van 15 naar 20 jaar.

Er zijn een aantal partijen voor een sociaal leenstelsel om de huidige studiefinanciering te vervangen. Dit zijn de volgende partijen: PVDA, D66 en VVD. Elke partij heeft wel zijn eigen kijk op de details. GroenLinks is voor een academicibelasting. De overige partijen zijn voor het behouden van het huidige studiefinancieringssysteem met eventueel wat aanvullingen of verhogingen.

³⁵Commissie Uitgangspunten Nieuw Studiefinancieringsstelsel. 2003. *Leren investeren; investeren in leren: een verkenning naar stelsels van studiefinanciering*. Een studie in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen. blz. 8

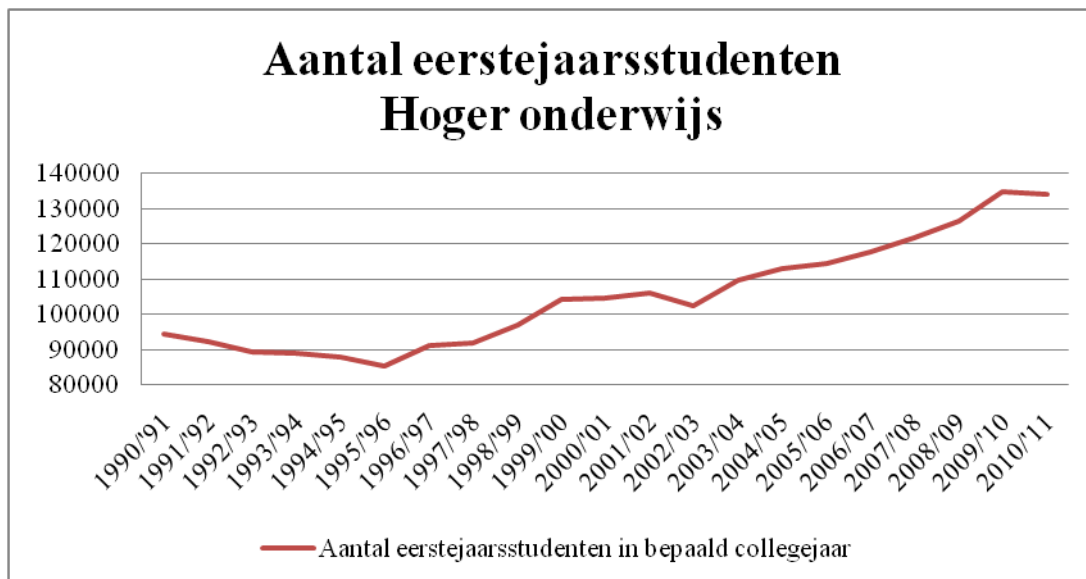
6. Vergelijking sociaal leenstelsel met studiefinancieringssysteem

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zal de vergelijking gemaakt worden van het sociale leenstelsel met het huidige studiefinancieringssysteem. Dit zal gebeuren voor het studiefinancieringssysteem zoals die momenteel in Nederland van toepassing is. Allereerst zal de vraag worden gesteld of er een probleem is met het huidige studiefinancieringssysteem. Indien ja, zal het sociale leenstelsel dan de oplossing zijn? Deze vraag zal beantwoord worden aan de hand van de economische theorieën en de ervaringen uit het buitenland. De voor- en nadelen van het sociale leenstelsel zullen samengevat worden in een tabel. De tabel zal worden weergegeven in de conclusie.

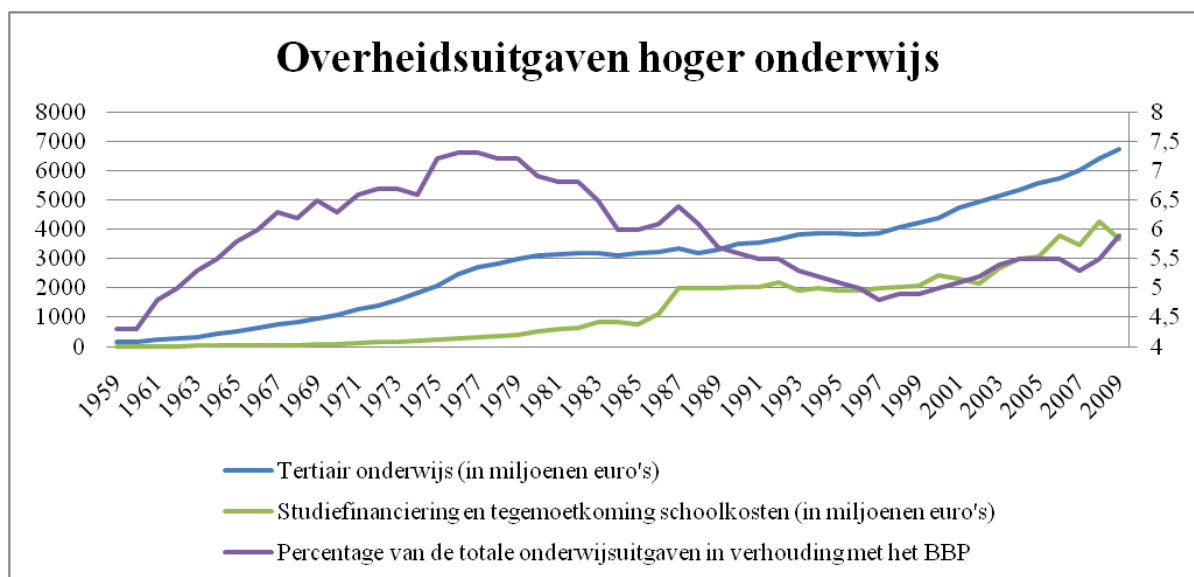
6.2 Is er een probleem met de studiefinanciering?

Ja, er zijn problemen met het huidige studiefinancieringssysteem en de financiering daarvan. Het studentenaantal stijgt, zoals te zien is in figuur 3. In 20 jaar is het aantal eerstejaars gestegen van 94.599 studenten in collegejaar 1990/'91 naar 134.162 studenten in collegejaar 2010/'11. Dit is een stijging van ongeveer 42% over een periode van 20 jaar.

Figuur 3: aantal eerstejaarsstudenten hoger onderwijs (data afkomstig van cbs.nl)

Hierdoor stijgen de kosten, zie figuur 4. Het huidige studiefinancieringssysteem is niet meer betaalbaar geworden. Bij de invoering van de WSF in 1986 werd er 3.229 miljoen uitgegeven aan het hoger onderwijs, waarvan 1.123 miljoen naar de studiefinanciering ging. Dit is 34.77%. In het jaar 2009 gaf de overheid 6.737 miljoen uit aan het hoger onderwijs. Van dit bedrag werd 3.687 miljoen besteed aan de studiefinanciering. Dit komt neer op 54.27%. De totale uitgaven zijn meer dan verdubbeld en het percentage wat daarvan aan de studiefinanciering wordt uitgegeven is gestegen. Het percentage van de totale uitgaven in verhouding met het binnenlandse bruto product was in 1959 4.3%. In 2009 was dit 5.9%. Tussentijds is er een flinke stijging en daling geweest. In de jaren '70 lag het percentage rond de 7%.

Figuur 4: overheidsuitgaven hoger onderwijs (data afkomstig van CBS.nl)

De regering heeft de ambitie dat Nederland gaat behoren tot de top 5 van kenniseconomieën. Dit vraagt om een investering in het onderwijs en goed onderwijsbeleid. Het kabinet staat tevens in de huidige regeerperiode voor de opgave om de overheidsfinanciën weer op orde te brengen. Doordat er meer geld nodig is, zal er op een aantal gebieden ook bezuinigd moeten worden. Er treedt dus een tegenstelling op: investeren en bezuinigen. Een mogelijke oplossing is hervormen.

Onderwijs kent naast een privaat rendement, ook een sociaal rendement. Dit worden ook wel de externaliteiten genoemd. Deze externaliteiten zijn effecten op het welzijn van anderen, maar deze komen niet tot uiting in de prijs door middel van marktwerking. Onderwijs geeft de student de kans om zijn welvaart te verhogen door het versterken van zijn vermogen om geld te verdienen. Onderwijs verbetert de levensomstandigheden. Volgens het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2011) is het profijt van 1 jaar onderwijs tussen de 6 en 8% op het inkomen. Door een verandering in het financieringssysteem komen de externaliteiten die onderwijs genereert komen niet in gevaar.

Een cruciale doelstelling van de overheid voor het hoger onderwijs is de toegankelijkheid. De toegankelijkheid is gewaarborgd als iedereen met voldoende capaciteiten in staat is om deel te nemen aan het hoger onderwijs. Als studenten niet kunnen lenen voor hun studie (falen van kapitaalmarkt) en/of geen verzekering kunnen afsluiten voor de risico's van studeren (falen van verzekeringsmarkt) kan de toegankelijkheid in gevaar komen.³⁶

De Nederlandse studenten ontvangen directe en indirecte vormen van subsidies, namelijk via de studiefinanciering (een beurs) en de bekostiging van de onderwijsinstellingen. Dit is niet de optimale oplossing, namelijk om twee redenen. Studenten die zelf genoeg financiële middelen bezitten om te studeren ontvangen ook subsidie, terwijl dit in principe niet nodig is. Het tweede punt is dat de risico's van studeren niet verzekerd zijn. Hierdoor komt de toegankelijkheid in gevaar. De twee problemen die ontstaan, door asymmetrische informatie, bij het falen van de verzekerings- en kapitaalmarkt zijn averechtse selectie en het moral hazard.

³⁶ Centraal Planbureau (CPB). 2004. *Macro economische verkenning, speciaal onderwerp: studiefinanciering*. Den Haag: Centraal Planbureau (CPB).

Asymmetrische informatie houdt in dat de ene partij van een economische transactie meer weet, oftewel meer informatie bezit, dan de andere partij.³⁷ Onder averechtse selectie, wordt verstaan dat mensen wie het meeste te verbergen hebben, ook het meeste baat hebben bij het aangaan van een contract³⁸ Moral hazard houdt in dat mensen zich risicovoller gaan gedragen, zodra zij verzekerd zijn. Oftewel, nadat het contract is afgesloten, verandert een contractpartij zijn gedrag. Een oplossing van de verzekeraars is het eigen risico.³⁹ De oplossing van het eigen risico wordt momenteel niet toegepast in de onderwijsmarkt in Nederland.

Het laatste probleem wat optreedt bij de onderwijsmarkt gaat over belastingverstoringen. Studenten betalen na hun afstuderen belasting over hun extra inkomen. Dit heeft een negatief effect op de private opbrengsten van hun studie. Een progressief belastingstelsel kan tot een lagere deelname onderwijs leiden, omdat de individuele baten lager worden.⁴⁰

Samenvattend zijn er dus een viertal problemen. De overheidsuitgaven stijgen en in een tijd van economisch versombering moet er bezuinigd worden. De onderwijssector zal ook zijn steentje moeten bijdragen. Ten tweede, faalt de kapitaalmarkt. Studenten kunnen niet lenen op de markt. De overheid heeft hier de taak om de student te helpen. Subsidies, zoals het huidige studiefinancieringssysteem, zijn niet optimaal. Ten derde, de verzekeringsmarkt faalt. Hierdoor kunnen de risico's van studeren niet verzekerd worden. Dit brengt de toegankelijkheid in gevaar. Het falen van de kapitaal- en verzekeringsmarkt ontstaan asymmetrische informatie. Momenteel is hier nog geen oplossing voor. Het vierde probleem is de belastingverstoringen. Het progressieve belastingstelsel heeft een negatief effect op de private opbrengsten van hun studie. Dit laatste probleem zal verder niet besproken worden in deze scriptie.

³⁷ Begrip: <http://www.economische-begrippen.nl/index.php?sectie=begrippen&naam=Asymmetrische+informatie> en <http://www.kerneconomie.nl/index.php?page=9#asymmetrischeinformatie>

³⁸ Begrip: <http://www.economische-begrippen.nl/index.php?sectie=begrippen&naam=Averechtse+selectie> en <http://www.kerneconomie.nl/index.php?page=9#negatieveselectie>

³⁹ Begrip: <http://www.economische-begrippen.nl/index.php?sectie=begrippen&naam=Moral+Hazard> en <http://www.kerneconomie.nl/index.php?page=9#moralhazard>

⁴⁰ Centraal Planbureau (CPB). 2004. *Macro economische verkenning, speciaal onderwerp: studiefinanciering*. Den Haag: Centraal Planbureau (CPB).

6.3 Is een sociaal leenstelsel de oplossing?

De doelmatigheid van de financiering van het hoger onderwijs hangt af van het beleidsinstrument dat gebruikt wordt voor de verschillende vormen van marktfalen. Er zijn verschillende beleidsmanieren waarop de overheid kan ingrijpen, namelijk: de overheid kan het product zelf verschaffen, de overheid kan de productie financieren (subsidie en belastingen) en de overheid kan regels stellen.

Subsidies zijn niet de oplossing voor de problemen op de verzekerings- en kapitaalmarkt (verzekeren en lenen). De huidige subsidie wordt gerechtvaardigd vanwege de toegankelijkheid. Eerder is er opgemerkt dat subsidies niet optimaal zijn. Daarom moet er een nieuw systeem worden ingevoerd dat wel optimaal is.

In paragraaf 4.3 is te lezen dat er geen duidelijke relatie is tussen veranderingen in studiefinancieringssystemen en de samenstelling van de studenten, op basis van hun achtergrond. Een eventuele verandering naar een sociaal leenstelsel zal geen negatieve gevolgen hebben voor de toegankelijkheid. Er moet wel opgemerkt worden dat de gerichte subsidieverstrekking (zoals de aanvullende beurs) voor studenten uit zwakkere sociaaleconomische klassen moeten blijven bestaan. De gevolgen van een verandering in het systeem is voor deze groep wel voelbaar. Een nadeel van een gerichte subsidie is dat er een prikkel ontstaat voor de ouders om minder te sparen voor de opleiding van hun kinderen, omdat de overheid helpt bij de studiekosten. Een eventuele verhoging van de aanvullende beurs zou niet moeten worden geïmplementeerd. De ervaring in Duitsland is dat een verhoging maar een klein positief effect heeft op het aantal inschrijvingen. Het is dus voor een land niet efficiënt om de aanvullende beurs te verhogen, want de kosten zijn hoger dan de baten.

Het falen van de kapitaalmarkt wordt opgelost met het huidige studiefinancieringssysteem, maar een betere oplossing is het sociale leenstelsel. Op lange termijn komt er extra geld vrij en dit duidt op kosten besparing. Het probleem van moral hazard kan alleen niet bij beide financieringsmethodes opgelost worden.

De verzekeringsmarkt faalt, omdat de student zich niet kan verzekeren de risico's van studeren. Risico-averse mensen verlangen een hoger rendement ter compensatie van het risico dat ze lopen.⁴¹ Doordat de verzekeringsmarkt faalt, zou de overheid hier een oplossing voor moeten vinden. Met het voorgestelde sociale leenstelsel zal dit probleem niet opgelost worden. Immers, er zit geen verzekering in het voorgestelde sociaal leenstelsel. Daarom zou er verzekering moeten worden aangeboden voor de risico's van het studeren. Als deze verzekering voor iedereen verplicht is, is het averechtse selectie probleem opgelost. Een eigen risico bij de verzekering zorgt ervoor dat het moral hazard probleem opgelost wordt.

De verzekering houdt in dat als hoger opgeleiden een laag inkomen hebben, zij minder of niets terug hoeven te betalen. De studieschuld hoeft alleen te worden afgelost als het inkomen hoog genoeg is, dat wil zeggen als de investering in hoger onderwijs voldoende rendeert, stelt het CPB (2004). De aflossing eindigt als de studielening is terugbetaald. Voor de verzekering dient ook een risicopremie te worden betaald. Dit kan via een risico-opslag op de rente van de lening. De risico's van niet afbetalen van studieschulden kunnen volledig worden gedekt door studenten, maar de overheid kan hieraan ook meebetalen.⁴²

Een mogelijke verandering het sociale leenstelsel is een inkomensafhankelijk leenstelsel. Het voorgestelde systeem heeft een afbetalingstermijn van 20 jaar, mits het inkomen boven een bepaald niveau is. Dit wordt ook wel een systeem met een aflossingsvrij drempelinkomen genoemd. Het is dus mogelijk dat de schuld (lening en rente) niet afbetaald wordt. Deze kosten komen terecht bij de overheid. Een oplossing is een inkomensafhankelijk leenstelsel. Dit is een systeem waarbij er betaald wordt aan de hand van een percentage van het inkomen zonder eventuele afbetalingstermijn.

⁴¹ Jacobs, Bas. 2008. *De prijs van gelijkheid*. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker.

⁴² Centraal Planbureau (CPB). 2004. *Macro economische verkenning, speciaal onderwerp: studiefinanciering*. Den Haag: Centraal Planbureau (CPB).

Een sociaal leenstelsel is een beter beleidsinstrument dan de huidige studiefinanciering. Met een sociaal leenstelsel worden er geen onnodige subsidies verstrekt, aan bijvoorbeeld studenten die zelf genoeg financiële middelen bezitten om te studeren. Een sociaal leenstelsel maakt tevens het mogelijk om het profijtbeginsel (verder) toe te passen zonder dat de toegankelijkheid wordt bedreigd.⁴³ De externaliteiten die onderwijs genereert komen niet in gevaar. De individuele kosten en baten afweging wordt door een lening niet anders. De beslissing om te studeren verandert niet, stelt het CPB (2004).

Bij de invoering van een sociaal leenstelsel komt er op de korte termijn geen extra geld vrij. Op de lange termijn is dit wel het geval. Voor het kabinet is de invoering van dit systeem geen oplossing voor het huidige begrotingstekort. Het kan tevens zo zijn dat de kosten van de implementatie van het systeem en de administratiekosten hoger zijn dan bij een studiefinancieringssysteem.

De ambitie dat Nederland gaat behoren tot de top 5 van kenniseconomieën zal niet in gevaar komen als de toegankelijkheid niet verslechterd. Wel moet er opgemerkt worden dat de kwaliteit van het onderwijs niet verbeterd wordt door een sociaal leenstelsel, als het vrij gekomen geld niet terug geïnvesteerd wordt in het onderwijs. De ervaring in het buitenland is tweezijdig. In Australië is de toegankelijkheid niet verslechterd, in Engeland was dit wel het geval. Dit is terug te vinden in hoofdstuk 4. In Australië en Engeland is er wel sprake van een inkomensafhankelijk leenstelsel. Tevens is er collegegeld differentiatie in deze landen, Engeland heeft dit later ingevoerd om de toegankelijkheid te verbeteren.

⁴³ Centraal Planbureau (CPB). 2004. *Macro economische verkenning, speciaal onderwerp: studiefinanciering*. Den Haag: Centraal Planbureau (CPB).

Samenvattend, zou het sociaal leenstelsel aan de volgende kenmerken moeten voldoen, volgens de auteur van deze scriptie:

- Inkomensafhankelijk afbetalen
- Geen afbetalingstermijn (lening dient geheel afgelost te worden)
- Voor eenieder verplichte verzekering voor de risico's van het studeren
- Eigen risico

De aanvullende beurs voor studenten uit zwakkere sociaaleconomische klassen moet blijven bestaan.

6.4 Conclusie

Er zijn een viertal problemen bij de financiering van het hoger onderwijs en de studiefinanciering: overheidsuitgaven stijgen en er moet bezuinigd worden, de kapitaal- en verzekeringsmarkt faalt en er zijn belastingverstoringen. Een mogelijk oplossing is een sociaal leenstelsel.

Samenvattend zijn alle voor- en nadelen van een sociaal leenstelsel kort in een tabel gezet. Deze is hieronder weergegeven.

Voor- en nadelen van invoering van een sociaal leenstelsel	
Voordelen	Nadelen
Lange termijn kostenbesparing	Korte termijn geen kosten besparing
Geen negatieve gevolgen op toegankelijkheid	Moral hazard probleem blijft bestaan
Oplossing falen kapitaalmarkt	Extra kosten voor implementatie
Oplossing falen verzekeringsmarkt	Hogere administratiekosten
Averechtse selectie opgelost	Geen verbetering in kwaliteit van onderwijs
Geen onnodige subsidies	
Profijtbeginsel verder toepassen	
Geen verandering van de externaliteiten	

Tabel 2: voor- en nadelen sociaal leenstelsel

Het sociale leenstelsel moet aan de volgende kenmerken voldoen: inkomensafhankelijk afbetalen, geen afbetalingstermijn (lening dient geheel afgelost te worden), voor eenieder verplichte verzekering voor de risico's van het studeren en een eigen risico. De aanvullende beurs voor studenten uit zwakkere sociaaleconomische klassen moet blijven bestaan.

7. Conclusie

Het doel van deze scriptie is om een vergelijking te maken van het sociale leenstelsel ten opzichte van het huidige studiefinanciering op basis van economische aspecten. Voor deze scriptie is de volgende onderzoeksvraag geformuleerd: wat zijn de voor- en nadelen van het sociale leenstelsel ten opzichte van de huidige studiefinanciering? In dit hoofdstuk zal er een samenvatting worden gegeven van deze scriptie en de bijbehorende conclusies.

Allereerst is er een theoretisch kader geschetst. Er zijn een aantal begrippen uitgewerkt. Voor marktwerking in het onderwijs zijn er een aantal na- en voordelen. Nadelig van marktwerking is dat hierdoor een tweedeling kan ontstaan in de samenleving. Tevens kan er onvolledige informatie beschikbaar zijn. Publieke belangen kunnen door marktwerking verwaarloosd worden en de toegankelijkheid kan in gevaar komen. Het grote voordeel van marktwerking in het onderwijs is de mogelijke verbetering in de kwaliteit. De keuzevrijheid wordt door marktwerking vergroot.

Er zijn verschillende vormen van marktfalen, namelijk externaliteiten, publieke goederen, asymmetrische informatie en marktmacht. Onderwijs kent een aantal externaliteiten, zoals een positief effect op de gezondheid. Onderwijs is geen publiek goed, omdat het niet aan de eisen voldoet van niet uitsluitbaar en niet rivaliserend. Vanwege het principe van “commodity egalitarianism” wil de overheid hier toch in investeren. Met betrekking tot onderwijs, leidt asymmetrische informatie tot falen van de kapitaal- en de verzekeringsmarkt. Twee problemen die bij asymmetrische informatie komt kijken is averechtse selectie en moral hazard.

De twee meest gehoorde argumenten waarom de overheid de student financieel helpt zijn de positieve externaliteiten en de verbetering van de toegankelijkheid. Er zijn verschillende manieren waarop de overheid kan ingrijpen, namelijk: de overheid kan het product zelf verschaffen, de overheid kan de productie financieren en de overheid kan regels stellen. De overheid kan tevens falen. Deze zijn ingedeeld in vier categorieën, namelijk organisationele doelverschuiving, bureaucratische inefficiënties, nieuwe externe effecten van overheidsingrijpen en nieuwe ongelijkheden .

In hoofdstuk 3 zijn de systemen van Australië, Engeland, Duitsland en de Verenigde Staten besproken. De systemen in Australië en Engeland zijn ongeveer vergelijkbaar en zijn herkenbaar als een sociaal leenstelsel. Duitsland lijkt in een aantal opzichten op het huidige Nederlandse systeem. Verenigde Staten kent een aantal verschillende beurzen en leningen systemen.

Hoofdstuk 4 geeft een weergave van de ontwikkelingen in het huidige studiefinancieringssysteem. Vanaf oktober 1986 is de Wet op Studiefinanciering (WSF) van kracht. De drie belangrijkste doelstellingen waren de toegankelijkheid, zelfstandigheid van de student en het bevorderen van uitvoerbaarheid en eenvoud. In de jaren die erop volgen zijn er veel wijzigingen. De wijzigingen in de jaren '90 hebben geen duidelijke verschuivingen te weeg gebracht op grond van toegankelijkheid. Het keuzegedrag van studenten is inelastisch. Verhogingen of verlagingen van het collegegeld hebben geen impact op inschrijvingspatronen.

Bij het huidige studiefinancieringssysteem in Nederland krijgt elke student een maandelijkse basisbeurs, eventueel aangevuld met een zogenoemde aanvullende beurs. Er is tevens een mogelijkheid om een maximumbedrag bij te lenen. De studiefinanciering bestaat uit een aantal onderdelen, namelijk de basisbeurs, de aanvullende beurs, het studentenreisproduct, een lening en het collegegeld krediet. De basisbeurs, de aanvullende beurs en het studentenreisproduct vallen onder de zogenoemde prestatiebeurs.

Er zijn een aantal partijen voor een sociaal leenstelsel om de huidige studiefinanciering te vervangen. Dit zijn de volgende partijen: PVDA, D66 en VVD. Elke partij heeft wel zijn eigen kijk op de details. GroenLinks is voor een academicibelasting. De overige partijen zijn voor het behouden van het huidige studiefinancieringssysteem met eventueel wat aanvullingen of verhogingen. Dit is besproken in hoofdstuk 5. Tevens zijn de voorgestelde wijzigingen in het huidige studiefinancieringssysteem besproken. Voor masteropleidingen vervalt de basisbeurs en wordt omgezet in een sociaal leenstelsel. De aanvullende beurs voor masterstudenten blijft bestaan. De prestatiebeurs voor bachelorstudenten kent geen verandering. Het recht op het studentenreisproduct wordt met twee jaar ingekort. Studenten hebben na de nominale studieduur nog maar één jaar recht op het studentenreisproduct. De terugbetalingstermijn van lening wordt verlengd van 15 naar 20 jaar.

In hoofdstuk 6 is het sociale leenstelsel vergeleken met het huidige studiefinancieringssysteem. Er zijn een viertal problemen bij de financiering van het hoger onderwijs en de studiefinanciering: overheidsuitgaven stijgen en er moet bezuinigd worden, de kapitaal- en verzekeringsmarkt faalt en er zijn belastingverstoringen. Een mogelijke oplossing is een sociaal leenstelsel.

<u>Voor- en nadelen van invoering van een sociaal leenstelsel</u>	
Voordelen	Nadelen
Lange termijn kostenbesparing	Korte termijn geen kosten besparing
Geen negatieve gevolgen op toegankelijkheid	Moral hazard probleem blijft bestaan
Oplossing falen kapitaalmarkt	Extra kosten voor implementatie
Oplossing falen verzekeringsmarkt	Hogere administratiekosten
Averechtse selectie opgelost	Geen verbetering in kwaliteit van onderwijs
Geen onnodige subsidies	
Profijtbeginsel verder toepassen	
Geen verandering van de externaliteiten	

Tabel 2: voor- en nadelen sociaal leenstelsel (herhaling uit hoofdstuk 6)

Het sociale leenstelsel moet aan de volgende kenmerken voldoen: inkomensafhankelijk afbetalen, geen afbetalingstermijn (lening dient geheel afgelost te worden), voor eenieder verplichte verzekering voor de risico's van het studeren en een eigen risico. De aanvullende beurs voor studenten uit zwakkere sociaaleconomische klassen moet blijven bestaan.

8. Referenties

- Acemoglu, Daron en Joshua Angrist. 1999. “How large are the social returns to education? Evidence from compulsory schooling laws”, *National bureau of economic research Cambridge*, working paper 7444.
- Algemeen Nederlands Persbureau (ANP). 2009. “SPD eist afschaffing collegegeld”. *Nu.nl*, 14 november, <http://www.nu.nl/buitenland/2123220/spd-eist-afschaffing-collegegeld.html> (Gedownload op 17 juli 2011).
- Auteur onbekend. 2003. “Studenten moeten meer kunnen lenen voor studie”. *Studentenkrediet.nl*, 30 oktober, <http://www.studentenkrediet.nl/artikel02.asp> (Gedownload op 25 juli 2011).
- Auteur onbekend. 2008. “Collegegeld schrikt Duitsers af”. *Transfermagazine.nl*, 21 oktober, <http://www.transfermagazine.nl/nieuws/onderwijs/collegegeld-schrikt-duitsers-af> (Gedownload op 17 juli 2011).
- Auteur onbekend. 2008. “Studiengebühren schrecken junge Menschen ab”. *Spiegel.de*, 20 oktober, <http://www.spiegel.de/unispiegel/studium/0,1518,585099,00.html> (Gedownload op 17 juli 2011).
- Auteur onbekend. 2011. “Studiefinanciering”. *Politiekoverzicht.nl*, 21 maart, <http://politiekoverzicht.nl/index.php/Studiefinanciering> (Gedownload op 25 juli 2011).
- Auteur onbekend. Jaar onbekend. “Het Amerikaanse onderwijssysteem”. *Ustudy.nl*, datum onbekend, <http://www.ustudy.nl/onderwijssysteem.htm> (Gedownload op 17 juli 2011).
- Auteur onbekend. Jaar onbekend. “Hoger onderwijs: universiteiten, kwalificaties en kosten”. *Justlanded.com*, datum onbekend, <http://www.justlanded.com/nederlands/Verenigde-Staten/Just-Landed-Gids/Onderwijs/Hoger-Onderwijs> (Gedownload op 17 juli 2011).
- Auteur onbekend. Jaar onbekend. <http://welkerswikinomics.com/students/wp-content/uploads/2009/05/graph-1.bmp> (Gedownload op 27 juli 2011). Gebruikt voor figuur 1.
- Auteur onbekend. Jaar onbekend. <http://www.economische-begrippen.nl/> (Gedownload op 20 juli 2011). Gebruikt om begrippen op te zoeken.

- Auteur onbekend. Jaar onbekend. <http://www.encyclo.nl/> (Gedownload op 20 juli 2011). Gebruikt om begrippen op te zoeken.
- Auteur onbekend. Jaar onbekend. <http://www.kerneconomie.nl/> (Gedownload op 20 juli 2011). Gebruikt om begrippen op te zoeken.
- Barr, Nicholas. 1993. “Alternatives funding resources for higher education”, *The Economic Journal*, 103.418 718-728.
- Barr, Nicholas. 1998. “Higher Education in Australia and Britain: What lessons?”, *The Australian Economic Review*, 31.2 179-188.
- Baumgartner, Hans en Viktor Steiner. 2005. “Does more generous student aid increase enrolment rates into higher education? Evaluating the German student aid reform of 2001”, *IZA discussion paper Bonn* 2034.
- Baumgartner, Hans en Viktor Steiner. 2005. “Student aid, repayment obligations and enrolment into higher education in Germany – evidence from a natural experiment”, *Journal of Applied Science*, 125.1 29-38.
- Belot, Michele, Erik Canton en Dinand Webbink. 2004. *Does reducing student support affect educational choices and performance? Evidence from a Dutch reform*. Den Haag: Centraal Planbureau (CPB).
- Bovenberg, Lars A en Bas Jacobs. 2001. “Redistribution and education subsidies are Siamese twins”, *Centre of Economic Policy Research*, Discussion Paper 3099.
- Bremmer, David. 2003. “Rapport Vermeend goed ontvangen”. *Mareonline.nl*, 6 november, <http://www.mareonline.nl/2003/09/0401.html> (Gedownload op 25 juli 2011).
- Canton, Erik en Dinand Webbink. 2004. *Prestatieprikkel in het Nederlandse onderwijs: wat kunnen we leren van recente buitenlandse ervaringen*. Den Haag: Centraal Planbureau (CPB).
- Canton, Erik, Dinand Webbink en Michèle Belot. 2004. *Private bijdragen voor hoger onderwijs: profiteren van het profijtbeginsel*. Den Haag: Centraal Planbureau (CPB).
- Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). 2010. *Jaarboek onderwijs in cijfers 2010*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS).
- Centraal Planbureau (CPB). 2002. *De pijlers onder de kenniseconomie: opties voor institutionele vernieuwing*. Den Haag: Centraal Planbureau (CPB).

- Centraal Planbureau (CPB). 2004. *Macro economische verkenning, speciaal onderwerp: studiefinanciering*. Den Haag: Centraal Planbureau (CPB).
- Centraal Planbureau (CPB). 2010. *Keuzes in kaart 2011-2015: effecten van negen verkiezingsprogramma's op economie en milieu*. Den Haag: Centraal Planbureau (CPB).
- Centraal Planbureau (CPB). Jaar onbekend. "Publieke en private taken bij wegenvoorziening: verkenning van marktfalen, beleidsinstrumenten en overheidsfalen". *Cpb.nl*, datum onbekend, <http://www.cpb.nl/sites/default/files/publicaties/bijlagen/doc146-uitgebreide-samenvatting.pdf> (Gedownload op 18 juli 2011).
- Chapman, Bruce en Chris Ryan. 2005. "The access implications of income-contingent charges for higher education: lessons from Australia", *Economics of Education Review* 24 491-512.
- Chapman, Bruce. 1997. "Conceptual issues and the Australian experience with income contingent charges for higher education", *The Economic Journal*, 107.442 738-751.
- Commissie Toekomstbestendigheid Hoger Onderwijs Stelsel. 2010. *Differentiëren in drievoud: omwille van kwaliteit en verscheidenheid in het hoger onderwijs*. Een studie in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.
- Commissie Uitgangspunten Nieuw Studiefinancieringsstelsel. 2003. *Leren investeren; investeren in leren: een verkenning naar stelsels van studiefinanciering*. Een studie in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.
- Cornet, Maarten, Free Huizinga, Bert Minne en Dinand Webbink. 2006. *Kansrijk kennisbeleid*. Den Haag: Centraal Planbureau (CPB).
- Cuppen, Hein. 2009. "Te hoog collegegeld? Ga emigreren!". *Observant.nl*, 5 maart, <http://www.observant.unimaas.nl/default.asp?page=/jrg29/obs24/art35.htm> (Gedownload op 17 juli 2011).
- De Fraja, Ganni. 1999. "Equal opportunities in education: market equilibrium and public policy", *Centre of Economic Policy Research*, Discussion Paper 2090.
- De Koning, Jaap, Arie Gelderblom, Ruurd Kunnen, Rene Blanken. 2003. *De maatschappelijke betekenis van het hoger onderwijs: een vooronderzoek naar niet-markteffecten*. Rotterdam: SEOR - een onderzoek in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.

- Dienst Uitvoering Onderwijs: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. 2011. “Alles over studiefinanciering: voor studenten en afgestudeerden”. *Ib-groep.nl*, www.ib-groep.nl/Images/2617_tcm7-13447.pdf (Gedownload op 23 juni 2011).
- Dynarski, Susan M. 1999. “Does aid matter? Measuring the effect of student aid on college attendance and completion”, *National Bureau of Economic Research*, working paper 7422.
- Fudenberg, Drew en Jean Tirole. 1995. “A theory of income and dividend smoothing based on incumbency rates”, *The Journal of Political Economy*, 103.1, 75-93.
- García- Peñalosa, Cecilia en Klaus Wälde. 2000. “Efficiency and equity effects of subsidies to higher education”, *Oxford Economic Papers* 52 702- 722.
- Grand, Julian le. 1991. “The theory of government failure”, *British journal of political science*, 21.4 423-442.
- Greene, Laure L. 1989. “An economic analysis of student loan default”, *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 11.1, 61-68.
- Greenway, David en Michelle Hayes. 2003. “Funding higher education in the UK: the role of fees and loans”, *The Economic Journal*, 113.485 F150-F166.
- Haven, K. van der. 2002. “Studenten tegen marktwerking”, *Economische Statische Berichten (ESB)* 4359, D27.
- Inspectie der Rijksfinanciën. 2010. “Studeren is investeren: rapport brede heroverwegingen”. *Ikregeer.nl*, 1 april, <http://ikregeer.nl/documenten/blg-59839> (Gedownload op 10 juni 2011).
- Jacobs, Bas en A.L. Bovenberg. 2002. “Onderwijssubsidie en herverdeling”, *Economische Statische Berichten (ESB)* 4379, 744-746.
- Jacobs, Bas en Dinand Webbink. 2003. “Welk sociaal leenstelsel”, *Economisch Statische Berichten (ESB)* 4421, 597.
- Jacobs, Bas en Erik Canton. 2003. *Effecten van invoering van een sociaal leenstelsel in het hoger onderwijs*. Den Haag: Centraal Planbureau (CPB).
- Jacobs, Bas en Sweder J.G. van Wijnbergen. 2007. “Capital Market Failure, Adverse Selection and Equity Financing of Higher Education”, *FinanzArchiv* 63.1 1-32.
- Jacobs, Bas. 2002. *An investigation of education finance reform: graduate loans and income contingent loans in the Netherlands*. Den Haag: Centraal Planbureau (CPB).

- Jacobs, Bas. 2008. *De prijs van gelijkheid*. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker.
- Jongbloed, Ben en Adrie Dassen. 2009. *Collegedelden en studiefinanciering: de situatie in Australië, Canada, Duitsland, het Verenigd Koninkrijk en de VS*. Center for Higher Education Policy Studies Twente: een rapport in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.
- Jongbloed, Ben, Frans Kaiser, Carlo Salerno en Egbert de Weert. 2004. “Een helpende hand in studiekeuze land: studiekeuze informatie producten vergeleken in enkele Westerse hoger onderwijs systemen”, *CHEPS (Center for Higher Education Policy Studies)*.
- Jongbloed, Ben. 2003. *Grenzen aan de bekostiging van het hoger onderwijs: de situatie in Denemarken, Duitsland, Engeland, Frankrijk en Australië*. Een studie in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.
- Kaiser, Frans, Hans Vossensteyn en Jos Koelman. 2001. “Public funding of higher education: a comparative study of funding – mechanisms in ten countries”, *CHEPS (Center for Higher Education Policy Studies)*.
- Kaiser, Frans, Petra Boezerooij, Jeroen Huisman, Ben Jongbloed, Marc Kaulisch, Anneke Luijten-Lub, Terhi Nokkala, Carlo Salerno, Henno Theisens en Hans Vossensteyn. 2004. “Higher education policy issues and trends: an update on higher education issues in 11 Western countries”, *CHEPS (Center for Higher Education Policy Studies)*.
- Knobel, Gwenda. 2010. “De basisbeurs op de helling”. *DUB Bèta: onafhankelijke Platform van de Universiteit Utrecht*, 26 mei, <http://www.dub.uu.nl/content/de-basisbeurs-op-de-helling> (Gedownload op 8 juni 2011).
- Kodde, David A. en Josef M.M. Ritzen. 1985. “The Demand for Education under Capital Market Imperfections”, *European Economic Review* 28 347-363.
- Koning, Pierre, Erik Canton, Maarten Cornet, Marc Pomp, Jeroen van de Ven, Richard Venniker, Ben Vollaard en Dinand Webbink. 2004. *Centrale doelen, decentrale uitvoering: over de do's and don'ts van prestatieprikkels voor semi-publieke instellingen*. Den Haag: Centraal Planbureau (CPB).
- Looper, Han de, Elisabeth Pietermaat, Rian van de Schoot, Maarten Stienen, 1997. *Pieken & dalen: de feiten over studiefinanciering in het hoger onderwijs*. Utrecht: Interstedelijk Studenten Overleg (ISO).

- McPherson, Michael S en Morton Owen Shapiro. 1991. “Does student aid affect college enrollment? New evidence on a persistent controversy”, *The American Economic Review*, 81.1, 309-318.
- Mierlo, J.G.A. van. 2001. “Over de verhouding tussen overheid, marktwerking en privatisering: een economische meta-analyse”, *Bestuurswetenschappen Maastricht* 55.5 368-385.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. 1999. “Flexibele studiefinanciering: een stelsel dat past”. *Ikregeer.nl*, 12 februari, <http://ikregeer.nl/documenten/kst-26397-1> (Gedownload op 10 juni 2011).
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. 2011. “Beleidsnotitie studiefinanciering: studeren is investeren”. *Rijksoverheid.nl*, 11 maart, <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/richtlijnen/2011/03/14/beleidsnotitie-studiefinanciering-studeren-is-investeren.html> (Gedownload op 10 juni 2011).
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. 2011. “Collegegeld en studiefinanciering”. *Rijksoverheid.nl*, <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/hoger-onderwijs/collegegeld-en-studiefinanciering> (Gedownload op 10 juni 2011).
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. 2011. “Kerncijfers 2005-2009”. *Rijksoverheid.nl*, 3 januari. <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/publicaties-pb51/kerncijfers-2005-2009.html> (Gedownload op 25 juli 2011).
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. 2011. “Sociaal leenstelsel voor masterstudenten”. *Rijksoverheid.nl*, 14 maart, <http://www.rijksoverheid.nl/nieuws/2011/03/14/sociaal-leenstelsel-voor-masterstudenten.html> (Gedownload op 10 juni 2011).
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. 2011. “Wet Studiefinanciering 2000”. *Wetten.overheid.nl*, 23 mei, http://wetten.overheid.nl/BWBR0011453/geldigheidsdatum_23-05-2011 (Gedownload op 10 juni 2011).
- Minne, Bert, Marc van der Steeg, Dinand Webbink. 2007. *De maatschappelijke opbrengsten van onderwijs*. Den Haag: Centraal Planbureau (CPB).
- Nuffic. 2009. “Studiegids Verenigde Staten: onderwijssysteem”. *Ib-groep.nl*, juni, http://www.ib-groep.nl/Images/Studiegigds_VS_2010_tcm7-10198.pdf (Gedownload op 8 juli 2011).
- Onderwijsraad. 2001. *Onderwijs in de markt*. Den Haag: Onderwijsraad.

- Oosterbeek, Hessel. 1998. “An economic analysis of student financial aid schemes”, *European Journal of Education* 33.1, 21-29.
- Palacios LLeras, Miguel. 2004. *Investing in Human Capital: A Capital Markets Approach to Student Funding*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pomp, J M. 2002. “Marktwerking in het onderwijs”, *Economische Statistische Berichten (ESB)* 4359, D3.
- Ritzen, Jo. 2010. “Financiering van het hoger onderwijs”, *Economisch Statistische Berichten (ESB)* 4586, 345-346.
- Rosen, Harvey S. en Ted Gayer. 2008. *Public Finance*. New York: McGraw-Hill.
- Steeg, Marc van der. 2005. *Why should governments intervene in education, and how effective is education policy?*. Den Haag: Centraal Planbureau (CPB).
- StudNed.nl Redactie. 2010. “Verschillen in sociaal leenstelsel”. *StudNed.nl*, 27 mei, <http://www.studned.nl/3443/onderwijs/verschillen-in-sociaal-leenstelsel> (Gedownload op 8 juni 2011).
- Vossensteyn, Hans en Uulkje de Jong. 2006. *Student financing in the Netherlands: a behavioural economic perspective*. Dordrecht: Springer.
- Vossensteyn, Hans. 2008. “Student financing in the Netherlands: from generosity to cost-sharing-facts, perceptions and effects”, *CHEPS (Center for Higher Education Policy Studies)*.
- Walsum, Sander van. 2008. “Collegegeld Duitsland, hoe goed besteed ook, valt ten prooi aan linkse politiek”. *Volkskrant.nl*, 23 april, <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2844/Archief/archief/article/detail/908039/2008/04/23/Collegegeld-Duitsland-hoe-goed-besteed-ook-valt-ten-prooi-aan-linkse-politiek.dhtml> (Gedownload op 17 juli 2011).
- Waslander, Sietske. 1999. *Koopmanschap & burgerschap: Marktwerking in het Onderwijs*. Ph.D., Universiteit Groningen.
- Wolf, Charles. 1993. *Markets or governments: choosing between imperfect alternatives*. Cambridge: MIT Press.